

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՀԱՏՈՐ 42.

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, ՄԱՐՏ 16, 1889

ԹԻԻ 11.

ՔՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Պիտի Պատմամ Զայն	81
Աստուծմէ Առաջնորդութիւն	81
Իմ Յաւը (Ոտանաւոր)	82
Մարդկութեան Կրօնքը	82
Խռովութիւնք ի Հունգարիա	83
Աշխարհիս Յրտադոյն Քաղաքը	84
Սրբիցուր Տղայոց Տոկալ Յաւոց	84
Այլեւայլք	84
Թղթակցութիւնք	84
Ազգեր	86
Հանդէս Քաղաքական	87
Արժէք Դրամոց	88

ԱԻՆՏԱԲԵՐ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ. Կը հրատարակուի ամէն Շաբաթ օր:

Տարեկան գինն է ամէն տեղւոյ համար 1 1/2, վեց ամսեայն՝ 3/4 Մեծիտիյէ, կանխիկ, եւ հատը 30 փարա: Թղթատարի ծախքը խմբագրութեան վրայ է:

Խմբագրութեան վերաբերեալ նամակներ պարտին ուղղուիլ առ Մր. Հ. Ս. Պարնըմ:

Բաժանորդագրութեան եւ բոլորատարութեան պատկանեալ ամէն գրութիւնք պարտին ուղղուիլ առ Պատ. Տր. Ի. Ֆ. Փեքիպոն, Ամերիկան խան, Կ. պոլիս:

Ամերիկայի Միտինարաց Ընկերութեան կողմէն, Տ. Ք. Կրիւն, ԱՐՏՈՒՍԵՐ

Հ. Ս. ՊԱՐՆԸՄ, ՏԵՐԵՔՆ-ԽՄԲԱԳԻՐ

ՊԻՏԻ ՊԱՏՄԵՄ ԶԱՅՆ

(Պար. Սէրճեան)

Կան շատ բժիշկներ որք իրենց արհեստին մէջ յաջողած են այնու զի հիւանդ մը պատմած է այլոց թէ ինք ինչպէս բժշկուեցաւ: Պատմէ դրացիներու որ թէպէտ կը խորշէր ամէն տեսակ սնունդէ, և մերձ էր մահուան դրանց, սակայն գացիր Յիսուսի հիւանդանոցը, և հոն բժշկութիւն գըտար. և թերեւ, եղկելի հոգի մը որ կը գտնուի ճիշդ այն վիճակին մէջ յորում դու կը գտնուէիր, ըսէ. «Աստուծմէ առ իս ուղղեալ պատգամ մ'է այս»: Ի վեր քան զամենայն, Յիսուսի սիրոյն համար ամենուն հոչակէ Տէրօջը բարութիւնը: Նա արժանի է ընդունելու քեզմէ պատիւ և յարգանք: Ինն բորոտներուն նման դու ևս կ'ուզես ընդունիլ Նորա օրհնութիւնը, առանց փառաբանելու զՆա: Կ'ուզես նմանիլ բազմութեան մէջ գտնուող այն կնոջ, որ Յիսուսի հան-

դերձին քղանցքին դպչելով բժշկուելէն յետոյ կը ջանար անձայն կերպիւ խոյս տալ: Եթէ այդպէս ընել կ'ուզես, կ'աղօթեմ որ վարդապետը ըսէ քեզ. «Մէկը ինծի դպաւ,» և դու հարկադրուիս ճշմարտութիւնը խօսելով, ըսել. «Իմ հոգիս մահացու հիւանդութեամբ վարակեալ էր, սակայն քեզի դպայ, ո՛վ օրհնեալ Տէր իմ, և փրկուեցայ, և պիտի պատմեմ զայն ի գովեստ քու ճոխափառ շնորհաց, թէ և դեբն լսեն զայն: Պիտի պատմեմ զայդ փրկութիւն, և ըստ իմ կարողութեան ընդհամայն աշխարհ պիտի հռչակեմ զայն, ի գովեստ և ի փառս քու փրկարար շնորհաց:»

ԱՍՏՈՒՄԷ ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

(Պար. Սէրճեան)

Հաւատքը անտեսանելի ճամբով մը կը տանի պատուոյ և փառաց, և ոչ ինչ կրնայ շեղեցունել զայն իւր ճամբէն: Այդ ճամբան թերեւ բացայայտ չէ մեզ այս պահուն, սակայն ի վերջոյ պիտի յայտնուի: Աստուած անոնց հետ է որք իրեն կը վստահին. և ի՞նչ բան կամ ո՛վ կրնայ զմեզ վախցունել, մինչ Աստուած մեզի հետ է: Յարմար ժամանակին Տէրօջը ձեռքը պիտի տեսնուի: Երբեմն Աստուծոյ ճամբան գաղտնածածուկ և չփօթիչ կ'երևի: Կը ճանչեմ յոյժ բարեպաշտ անձինք որք ըսած են. «Կը բաղձամ ընել ինչ որ ուղիղ է, և շնորհօքն Աստուծոյ, պիտի չստորնանամ ընելու ո եւ է չար բան. սակայն այժմ իմ առջև եղող երկու ճամբաներէն ո՛րն է ուղիղ ճամբան: Երկուքն ալ թէ յուսադրիչ և թէ տարակուսելի կը թուին. ո՛ր ճամբան պարտիմ ընտրել:» Այսպիսի կացութիւն մը մեծ անձկութիւն կը պատճառէ անհատի մը, որ խորին և անկեղծ բաղձանք ունի ուղիղը գործելու: Ո՛հ, երանի թէ, կ'ըսէ նա, պատգամախօս մը դար և որոշակի ցուցնէր ինձ ուղիղ ճամբան: Նորա աւելորդապաշտութիւնը և մոլեռանդութիւնը պիտի չյաղեցունին ո՛չ երկնային ձայնի մը գալըստ-

եամբ և ոչ երազի միջոցաւ, սակայն և այնպէս, ուղիղներուն ճամբան պիտի պարզուի ի վերջոյ: Եղբայր, երբ չես գիտեր թէ ո՛ր ճամբէն երթալու ես, հարցուր քու Առաջնորդիդ: Հանդարտ կեցիր և աղօթք ըրէ: Եթէ քարտէսին վրայ չես կրնար գտնել քու ճամբադ, աղօթքով ինքզինքդ յանձնէ աստուածային առաջնորդութեան: Ծուներ կրկնէ և Տէրօջը աղաղակէ: Քիչ անգամ կը մոլորին անոնք, որք աղօթքով կը խնդրեն Աստուծմէ առաջնորդել իրենց, և կը գործածեն այն դատողութիւնը զոր Նա տուած է իրենց: Այս յիշուած վերջին միջոցը պէտք չէ որ զանց առնուի, վասն զի կը ճանչեմ անհատներ, որք կ'աղօթէին այնպիսի խնդրոյ մը համար, որ կատարելապէս բացայայտ էր նոյն իսկ յոյժ գոյն խելք ունեցող ամէն անձի համար: Որոշ սակայն անհաճոյ պարտականութենէ մը ազատուելու համար, նուրա կը խորհին աղօթել այդ խնդրոյն համար: Երբ բացորոշ հրաման մը կը տրուի, երբ անսխալ մարդ մը կը ցուցնէ մեր ճամբան, վարանումը ապրտամբութիւն է: Ծոյլերն անդործ մնալու պատրուակ մը կ'ընեն աղօթքը միւս կողմանէ կամակոր անձինք նախ կ'որոշեն հետեւիլ այս ինչ ընթացքին, և ապա կ'աղօթեն. այս ևս պարզապէս կեղծաւորութիւն է: Նա որ կը գտնուի թաղաւորին պողոտային վրայ, պիտի հասնի բարի վախճանի մը, վասն զի թաղաւորը աւարտած է այդ ուղին, և եթէ անկէ չչեղինք, անպատճառ պիտի հասնինք այն քաղաքը, «որուն ճարտարապետը ու արարիչը Աստուած է:» Ո՛հ, երանի թէ Աստուծոյ հետ հաշտ լինէինք, այո, երանի թէ հաշտ լինէինք Անոր հետ մեր առօրեայ կենաց և առանձին վարմանց մէջ: Վասն զի այդ պարագային մէջ, Աստուած պիտի համարի մեր ճամբան իբրև իւր արքայական պողոտայն, և պիտի լուսաւորէ զայն իւր սիրոյն լուսովը «մինչև որ կատարեալ օր ըլլայ:»

ԻՄ ՅԱԻԸ

1. Եթէ գարնան զեփոփ փոխան
Փըչէ հիւսիս, ոտից կոխան
Լինին չորացած տերեւը աշնան,
Գիտցէ՛ք որ այս չէ՛ իմ ցաւը:
2. Եթէ վարդի տեղ բուսնի փուշ,
Տատասկ՝ փոխան ծաղկանց քնքուշ,
Եւ լերկ մացառ, ցախ յամէն կոյս,
Գիտցէ՛ք որ այս չէ՛ իմ ցաւը:
3. Թէ մըթազնի պայծառ երկին,
Գոռան չանթեր որոտագին
Եւ ձայնակցին իմ տխուր երգին,
Գիտցէ՛ք որ այս չէ՛ իմ ցաւը:
4. Եթէ հողմունք, ջուր եւ հրդեհ
Մահ սպառնան մարմնոյս նոփեհ,
Նըկուն առնեն իմ հոգին վեհ,
Գիտցէ՛ք որ այս չէ՛ իմ ցաւը:
5. Թէ սիրելիքս, ծնողքս ողջոյս
Ըմպեն, աւաղ, սեւ մահու թոյն,
Ցնդին յոյսերս միահաղոյն,
Գիտցէ՛ք որ այս չէ՛ իմ ցաւը:
6. Թէ յուսահատ եւ սրտաբեկ,
Թափառական շրջիմ միշտ հէգ,
Պատած զինեւ խաւար եւ մէգ,
Գիտցէ՛ք որ այս չէ՛ իմ ցաւը:
7. Մարմինս պատեն թէ խոր վէրքեր,
Բոլորն նային ինձ անտարբեր,
Լըսեն ո՛չ եւս զիմ տխուր երգեր,
Գիտցէ՛ք որ այս չէ՛ իմ ցաւը:
8. Թէ հուսկ տեսնեմ զլոյս վերեւ
Մահու հրեշտակն խոփող եւ սեւ,
Եկած՝ մարել կենացս արեւ,
Գիտցէ՛ք որ այս չէ՛ իմ ցաւը:
9. Թ'այսպէս անցնի կենացս գարուն,
Երակացս մէջ ցամաքի արին,
Եւ ջախջախի քնարն իմ սիրուն,
Գիտցէ՛ք այս ալ չէ՛ իմ ցաւը:
10. Բայց թէ մտնեմ ցո՛ւրտ գերեզման,
Չը ծառայած հէգ մարդկութեան
Եւ Քեջ, ՅԻՍՈՒՍ, Սէ՛ր անսահման,
Ո՛հ, այս է, այս է, իմ խոր ցաւը:

Մարգուան ԱԻԵՏՈՒ Կ. ԿԻՆԼՊԵՆԿԵԱՆ

«ՄԱՐԴԿՈՒԹԵԱՆ ԿՐՕՆՔԸ»
[Խմբագրական]

2.

Անցեալ չարթու բացատրեցինք թէ ինչ է «մարդկութեան կրօնքը», այսօր Մր. Պալ-Ֆուրի ձեռնարկութեան հետեւելով կը հար-ցընենք, ի՞նչ գարման կ'առաջարկէ այս նոր կրօնք մեղմելու համար չարիքը որ գոյութիւն ունի աշխարհի մէջ:

Ոչ ոք կրնայ ուրանալ թէ չարիքը գոյու-թիւն ունի: Մեղք եւ տառապանք կան աշ-խարհի մէջ, եւ սոքա կը մնան անբացատ-րելի իրողութիւններ, թէ՛ հաւատանք Քրիս-տոնէութեան եւ թէ՛ չհաւատանք: Պարզա-պէս երազատես մի՛ է այն անձ որ կը յաւակնի բացատրել մեզ չարեաց գոյութեան պատճա-ռը: Ամենէն զօրաւոր հաւատքն իսկ ոչ այլ ի՞նչ կրնայ ընել, բայց միայն տեսնել ինչ ինչ նկատումներ որք կը մեղմեն չարեաց հետե-ւանքները, եւ յուսով սպասել այն ապագայ վիճակին երբ կատարեալ բացատրութիւն մը պիտի տրուի մեզ: Երկրորդ խնդիր մը եւս կայ, որ անլուծելի է առաջնոյն նման: Հար-ցընելէ յետոյ թէ ինչո՞ւ համար չարիքը գոյու-թիւն ունի, կը հարցնենք, Աշխարհի մէջ չարիքը առաւելակի՞ն է թէ բարիքը: Այս է

այն խնդիր որ հիմա ամենէն աւելի կը դա-ղեցունէ զմարդիկ, եւ որ սովորաբար կը ներկայացուի սա հարցման տակ, «Կեանքը կ'արժէ՞ ապրիլ»: Ենթադրենք թէ այդ հար-ցում ուղղուի մէն մի անհատի նորա մահ-ուան ժամանակ: Պիտի երեւակայենք թէ մահամերձն ըստ բաւականին զերծ լինելով մահուան երկիւղէն՝ կրնայ հանդարտութեամբ խորհրդածել այդ հարցման վրայ: պիտի ենթադրենք նաեւ թէ ունի այնպիսի զօրա-ւոր յիշողութիւն մը որով կրնայ իւր առջեւ որոշակի պատկերացունել իւր անցեալ կե-նաց բոլոր քաղցրութիւնները եւ դառնու-թիւնները: Եթէ այդ հարցում նմա ուղղուէր նորա երիտասարդութեան ժամանակ, նա առանց վարանման պիտի պատասխանէր թէ իրօք կեանքը կ'արժէ ապրիլ, սակայն իւր այդ տարիքին մէջ նա ձեռնհաս չէ վկայու-թիւն տալու այս խնդրոյն նկատմամբ: Այն Սպանիացիք որք 16րդ դարուն սկիզբները ձամբայ ելան արշաւելու նոր աշխարհն, մեծ վստահութեամբ կը խօսէին էլ Տօրատոյի մը վրայ, ուր կ'ըսէին թէ ամբաւ քանակու-թեամբ ոսկի կը գտնուի: սակայն նոքա այս-պէս կը խօսէին վասն զի դեռ հոն չէին գա-ցած: Կենաց արժէքին նկատմամբ վկայու-թիւն տալու համար, մարդիկ ունենալու են հարկ եղած փորձառութիւնն, այսինքն նոքա անցած ըլլալու են կենաց ձամբէն, եւ կարող ըլլալու են աչքի առջեւ ունենալու մարդկա-յին կեանքն իւր ամբողջութեամբ: Արդ, ե-թէ մէն մի անհատ դրուէր մեր ենթադրած պարագայից մէջ, եւ ամբ անկեղծ պատաս-խան մը, «որչափ անձինք «Այո» եւ որչափ անձինք «Ոչ» պիտի պատասխանէին: Մր. Պալֆուրի կարծիքն այն է թէ ո եւ է անձի համար անկարելի պիտի լինէր «հաշուել թէ իւր կենաց որչափ մասը կը գտնուի վերի կողմը եւ որչափ մասը վարի կողմն այն միջին գծին որ կը ներկայէ ճիշդ այն կացու-թիւն յորում կեանք ոչ օրհնութիւն է եւ ոչ անէծք»: Թերեւս մեզմէ ոմանք խորհին թէ մեզի համար այսպիսի անկարելիութիւն մը չունի գոյութիւն: Մինչեւ իսկ եթէ մեր տեսութիւնը սահմանափակենք ներկայ աշ-խարհին, կեանք իւր բոլոր անպատեհու-թիւններով հանդերձ, մեզի համար յոյժ ար-ժէքաւոր եղած է: Սակայն մեր այսպէս զգալուն պատճառն այն է զի բարեբաղդ վի-ճակ մը ունեցած ենք աշխարհի մէջ: Առ-նունք բովանդակ մարդկային սեռը, իւր բոլոր աղքատներով, հիւանդներով, տառապեալնե-րով, մեղամաղձոտներով, եւ մոլիններով, եւ ռժ կրնայ ըսել թէ ամբողջին ուրախու-թիւններն եւ միսիթարութիւններն առաւե-լակի՞ն են քան նոցա տրտմութիւններ եւ յուսախաբութիւններ:

Արդ, Քրիստոնէին համար, չարեաց այս մտայնը կը լուսաւորուի երկու պայծառ լոյ-սերով. սոցա մին է հաւատք յԱստուած, եւ միւսն հաւատք յանմահութիւն հոգւոյ: Մարդկութեան կրօնքը կը մարէ այս երկու լոյսերն ալ, եւ նոցա փոխարէն ոչինչ կու տայ մեզ: Կը պատուիրէ մեզ գործել մարդ-կութեան բարւոյն համար, սակայն չտար մեզ ո եւ է հաւաստիք թէ մեր գործ յաջող պիտի լինի: Քրիստոնէայն աներկբայ է թէ աշխարհի համար պահուած է փառաւոր ա-պագայ մը, վասն զի կը հաւատայ թէ աշ-խարհի Արարիչն է անհուն բարութեան եւ իմաստութեան տէր էակ մը, եւ ուստի կը հաւատայ նաեւ թէ այդ բարձրեալ էակ մարդն ի գոյութիւն ածած ժամանակ ունէր իւր բնութեան համապատասխանող նպատակ մը:

Վասն որոյ նա կը հաւատայ թէ Աստուած իւր գերագոյն իշխանութեամբ մարդոց բար-ւոյն համար պիտի գործածէ բնութեան զօ-րութիւնները եւ մարդկային սրտին չար կիր-քերը: Եթէ չկայ Աստուած, ապա ուրեմն այս հաւատք չունի ո եւ է հիմ:

Յամի Տեառն 1883ի ամբան միջոցին Սու-մաթրա եւ Ճավա կղզիներուն միջեւ Քրա-քաթուլի հրաբուխը բարձրացաւ ծովուն մակերեսէն վեր, եւ ահագին կոհակ մը ողո-ղեց մօտակայ ծովազերքը՝ խեղդամահ ընելով 37,000 մարդիկ: Սիէրէլէոն կ'ըսէ թէ եթէ նոյն դէպք պատահէր Բրիտանական ջրանց-քին մէջ, ոչ նուազ քան 100,000 կեանքեր պիտի կորսուէին: Ի՞նչ բան կ'արդելու այս-պիսի արկածի մը վաղը հոն պատահիլը: Գիտե՞նք թէ երկրաշարժներ այսուհետեւ պիտի չպատահին աւելի յաճախակի եւ աւելի բուռն կերպիւ: Գիտութիւնը կրնայ հա-ւաստել մեզ թէ հրաբուխ մը պիտի չթայթի Լոնտոնի կամ Փարիզի կեդրոնը, որպէս 119 տարի առաջ պատահեցաւ Կեդրոնական Ա-մերիկայի մէջ: Եթէ աշխարհի բնակիչք չա-րունակեն աճիլ այն համեմատութեամբ որով վերջերս աճած են քաղաքակիրթ երկրաց մէջ, ոմանք կ'ըսեն թէ պիտի գայ ժամանակ մը երբ երկիրս ոչ եւս կարող պիտի լինի պատշաճ կերպիւ սնուցանել այսպիսի բաղ-մութիւն մը: Մեր հաւատքն այն է թէ եր-կիրը յայնժամ պիտի յայտնէ սնուցիչ նոր զօրութեան մը գաղտնիքը, վասն զի կը հա-ւատանք թէ Աստուած յարմարեցած է մեր երկրագունտը սնուցանելու այն բոլոր մար-դիկը որք պիտի բնակին անդ. սակայն եթէ մէկ կողմ դնենք այս հաւատք, չենք տեսնու-ր ո եւ է հաւաստիք թէ աշխարհ պիտի չհասնի մեր յիշած սոսկալի վախճանին: Ինչ որ զի-տութիւնը ստուգապէս կ'ուսուցանէ սա է միայն թէ կու գայ ժամանակ մը, թէպէտ յոյժ հեռաւոր պարագայի մը մէջ, երբ եր-կիրս ոչ եւս պիտի ընդունի արեգակէն մարդկային կենաց պահպանման համար բա-ւական ջերմութիւն:

Եւ եթէ չկայ Աստուած, մարդուն արտա-քին վիճակին չափ անստոյգ է նաեւ նորա բարոյական յառաջդիմութիւնը: Աշխարհի պատմութեան մէջ քանիցս բարձր կարգի քաղաքակրթութեան մը հասած ազգեր վե-րստին ինկած են բարբարոսութեան մէջ: Մարդուս բարոյական կացութիւն հիմա բարձրագոյն է քան որչափ էր այդ վաղեմի քաղաքակրթութեանց ժամանակ, բայց այս արդիւնք վերագրելի է մաքրագոյն կրօնի մը վարդապետութեանց: Վերցուր այդ կրօնք, համոզէ ամէն մարդիկ թէ չկայ Աստուած ու ոչ անմահութիւն, եւ դժուարին պիտի ըլլայ յուսալ որ մարդիկ լինին աւելի արդար եւ աւելի բարեսէր:

Սակայն ենթադրենք թէ ճշմարիտ ենէ ինչ որ մեզ անհաւանական եւ գրեթէ ան-կարելի կը թուի, այսինքն ենթադրենք թէ «Մարդկութեան կրօնքը» նկարած ապա-գայն իրագործուի: Պատեաղմներ դադարին, մարդիկ արդարութեամբ վարուին իրարու հետ, աղքատութիւնը ջնջուի՝ ամէն ուրեք տիրող բարեսիրական ոգւոյ մը միջոցաւ, եւ հիւանդութիւնը մեղմացուին գիտութեան յառաջացմամբ: Այս արդիւնք գոհացուցիչ կերպով կը բռնէ Քրիստոնէութեան տեղը: Ո՛չ ապաքէն տակաւին պիտի մնայ ապակա-նութիւն, բաժանում եւ մահ: Որչափ աւելի հեշտ լինի կեանքն՝ այնչափ աւելի դժուարին է բաժնուիլ անկէ, եւ մահամերձը չունի ա-պագային մէջ իւր սիրելիները վերստին տես-

նեկու յոյսը, որով կարենայ սփոփուիլ: Եւ ոչինչ պիտի կրնայ մեղմել ողջ մնացելոց վիշտը: Աշխարհի այս ննթաղեալ բարոյական զարգացման բերմամբ, մարդոց սէրեր աւելի հզօր պիտի լինին, եւ նոքա աւելի բուռն խանդով պիտի յարին իրենց սիրելեաց: Նոյն խնայող սիրոյն սաստկութեան պատճառաւ բաժանման խորհուրդը յոյժ սոսկալի պիտի թուի, եւ երբ հասնի այդ ժամ, միմեքեւորութեան ոչ մի բառ պիտի կրնայ արտասանուիլ: Փոխանակ Բրիտանիայի նման ըսելու մեռելալի մը համար, «Նա չէ կորսուած, այլ միայն մեղմէ առաջ դացած է», նոքա պարտին ըսել «Նա կորսուած է, կորսուած՝ յաւիտեանս»:

Չենք կրնար հուսաւոր թէ ասա նկարագրուածին նման հազարամեայ մը կրնայ գոհացունել զմեզ, եւ մինչեւ իսկ եթէ ընդունինք այսպիսի ոսկեգարի մը կարելիութիւնը, որչափ հեռի է այն: Արդար, ողորմած եւ բարեւէր լինելու պարտականութիւնը կը քարոզուին հազարաւոր տարիներէ ի վեր: Բարոյականութեան փիլիսոփայը ուսուցած են զայնս, ցոյց տալով այս առաքինութիւններէն յառաջ եկող օրհնեալ արդիւնքները: Կրօնքն ուսուցած է զայնս՝ բոլոր հեղինակութեամբ Աստուծոյ մը, որում մարդիկ կը հաւատային իրենէ Եսկի մը որ ստուգապէս պիտի պատժէ մեղքն եւ վարձատրէ առաքինութիւնը: Եւ սակայն մարդիկ կը մնան անիրաւ, անողորմ, եւ անբարոյական: Եթէ կրօնք ոչ եւս ընծայէ զիւր աջակցութիւն, քանի՜ հազար տարիներ պէտք պիտի ըլլան բերելու համար զմարդիկ առաքինութեան այս բաղձացեալ վիճակին: Եւ սպասման այս երկար տարիներու մէջ որչափ առաքիններ պիտի տառապին: Բարբարոսք հաճոյք կը զգան իրենց զոհերը տանջելէ, եւ Հռոմայ ժողովուրդը բերկրութեամբ ականատես կը լինէր ամբիթաքոնի մէջ սուսերամարտիկներու կատարած բարբարոսական խաղերուն: Սակայն որչափ ազնուանայ անհատի մը բռնութիւնը, նոյնչափ աւելի ցաւ կը զգայ նա ի տես տառապանաց եւ բարոյական ապականութեան: Քաղաքակիրթ երկրաց մէջ մարդիկ տակաւ կը լինին եւս քան զեւս զգայուն՝ նկատմամբ այս ցաւալի իրողութեանց, եւ յոյժ մեծ պարտի լինել մտաց տաղանայն այն տնձին, որ խորապէս կը զգայ իւր ընկեր արարածոց զմեզակ տառապանքները, եւ սակայն կը հաւատայ թէ չկայ Աստուած մը որմէ կարենայ սպասել օգնութիւն, եւ թէ չկայ հանդերձեալ կեանք մը, զոր ցոյց տալով կարենայ միմեքեւոր տառապանքները:

Կայ ուրիշ կէտ մը եւս, զոր չենք կրնար լաւագոյնս բացատրել քան ի մէջ բերելով նոյն իսկ Մր. Պալֆուրի բառերը: Մր. Պալֆուր կ'ըսէ. «Ենթադրեալ երջանկութիւնը զոր մարդկութիւնը պիտի վայելէ ապագային մէջ, չկրնար փոխարինել մարդկային սեռին անցելոյն մէջ կրած տառապանքները: Վասն զի երջանկութիւն վայելողներն եւ տառապանք կրողները չեն մի եւ նոյն անձինք: Կարգ մը մարդիկ կը վնասուին եւ ուրիշ կարգ մը մարդիկ կ'ընդունին փոխարինութիւնը»: Կը տքնինք եւ կը տառապինք յուսալով որ ապագային մէջ պիտի գայ ոսկեգար մը, երբ մարդիկ իրենց կարճ կեանքը պիտի անցունեն բարիք գործելով եւ արդարութիւն ընելով, սակայն այդ ոսկեգարուն մէջ մենք պիտի չունենանք դեր, եւ մինչեւ անգամ չենք կրնար գոնէ վստահարար գիտնալ թէ այդ օրհնեալ ժամանակամիջոց ստուգապէս պիտի գայ:

Աշխարհի մէջ զոյուրիշ ունեցող չարիքը մեղմելու համար այս նոր կրօնքին ներկայած դարմանը կը հաւասարի այնմ, որ կու գայ Յիսուս Բրիտանիայի կրօնքէն:

ԽՈՒՈՎՈՒԹԻՒՆՔ Ի ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ
(Սփէշիէնք)

Մեր կարծիքն այն է թէ ի Հունգարիա ծագած խռովութիւնք չունին մեծ կարեւորութիւն, եւ սակայն ինչ եզական տեսարան մը կ'ընծայեն: Նախարարապետ Մ. Թիծա տառնեւ չորս տարիէ ի վեր կը կառավարէ զՀունգարիա ազատ Խորհրդարանի մը ձեռամբ: Բոլոր այդ միջոցին նա իրեն աջակից ունեցած է Երեսփոխանաց Ժողովը, ուր արդարեւ տակաւին իւր կողմն ունի մեծամասնութիւնը, եւ նկատուած է ընտրողներէն իբրեւ Հունգարիոյ պարծանքը: Ոչ միայն նորա օրէնսդրական եւ ելմական բոլոր ծրագրեր ընդունուած են, ոչ միայն նա խաղաղութիւն պահած է Թագաւորութեան այլազան ազգայնութեանց մէջ, այլ այնպիսի ճարտարութեամբ վարած է Հունգարիոյ եւ Աւստրիոյ իրարու հետ ունեցած փափուկ եւ դժուարին յարաբերութիւնները, որ Աւստրիա բուռն գանգատներ կ'ընէ երկեակ Տէրութեան մէջ Հունգարիոյ բռնած գրից դէմ: Եթէ հարկ է զիջում մը ընել, զիջում ընողն միշտ Աւստրիա է: Հունգարական զիւրազգածութիւնք երբեք վիրաւորուելու չեն: Հունգարիա կը հայթայթէ միայն 33 առ հարիւրն այն հասարակաց ծախուց, որոց Աւստրիա եւ Հունգարիա պարտէին հաւասարապէս մասնակցիլ: Հունգարիա երբեք իրաւունք չունի գանգատելու, եւ Մաճաք կը խոստովանին զայս, եւ կ'ընդունին թէ իրենց երկրին այժմու զիրքը ձեռք բերելու գործին մէջ շատ բան կը պարտին Մ. Թիծայի այն քաջութեան եւ իմաստութեան զոր նա ցոյց տուած է Վիեննայի հետ կատարուած բանակցութեանց մէջ, եւ Կայսեր վրայ նորա ունեցած նշանաւոր ազդեցութեան:

Յանկարծ բոլոր այս յաջողութեան մէջ տեղ, Մաճաք, կամ գէթ քաղաքանակ Մաճաք, միաձայն կը պահանջեն Մ. Թիծայի հրաժարումը: Նա պէտք է զոհուի Հունգարիոյ վիրաւորեալ պատուոյն: Մաճաք Նախարարապետն իւր տան եւ չորս տարուան պաշտօնավարութեան միջոցին չհաճէ բազմաթիւ թշնամիներ, յորս են մի քանի անկեղծ հայրենասէրներ, որք կը պախարակեն կաշառակործ պաշտօնէից նկատմամբ նորա ցոյց տուած ներողամտութիւնը: Բաց աստի Մ. Թիծա ունի ուրիշ պատրաստի հակառակորդներ եւս: Մ. Թիծա, Բոչուրի, Տէաքի եւ ներկայ ժամանակիս ուրիշ մեծ Մաճաքաց նման, ծագմամբ կը վերաբերի հասարակ ժողովրդեան գասուն, եւ ազնուապետականք չեն անործիր այն մեծարանքներէն զորս պարտաւոր են տալ ընկերական խոստովանութեան: Երբ ունեցող արժեք ունի զոյուրիշ կողմնաց կուսակցութիւնը, որ թէպէտ երբեք զերիշխան չէ եղած ի Հունգարիա, եւ որ սակայն տակաւին ոյժ մ'է, զայրացած է Նախարարապետին դէմ՝ վասն զի սա հաւանած է իտալիոյ հետ դաշնակցութեան: Մինչ ի Հունգարիա ամենէն ազդեցիկ անձերէն մի քանին, որք համաձայն են նորա աշխարհավարութեան մեծագոյն մասին վրայ, օտարազգեաց անյայտ պատճառներով՝ աւստրիականութեան կը տածեն անձնական բուռն ատելութիւն: Այս այլ եւ այլ կուսակցութիւններ միացած են կործանելու չափա-

զանց զօրաւոր Նախարարապետն, եւ իրենց նպատակին հասնելու համար օգուտ քաղած են զիտուածաւ զրգուեալ ազգային զգացումէն:

Չինուորական նոր օրէնքը, որոյ համաձայն աւելի շատ թուով զինուորներ պիտի առնուին ժողովուրդէն, եւ որ կը բազմապատկէ զինուորական ծախքերը, յոյժ անախորժ է Մաճաքաց, սակայն ազգը քաղաքական անհրաժեշտ պէտք մը նկատելով զայդ օրէնք, ընդունած է զայն, ի բաց առեալ երկու կամ երեք յօդուածներ, որք կը տրամադրեն թէ զինուորական հրամաններ պարտին տրուիլ Գերմաներէն լեզուաւ, եւ թէ բոլոր Հունգար սպայք պարտին զիւրին քննութիւն մը անցունել Գերմաներէնի մէջ: Կարծուելով թէ այս յօդուածներ առաջնութիւն կու տան Կայսրութեան Գերմանական տարրին, ժողովրդեան մի քանի դասերու հայրենասիրական զգացումները զրգուած են բուռն կերպիւ: Ի դուր հինաւուրց զօրապետք կը ցուցնեն նոցա թէ այսպիսի այլազան տարրերէ բաղկացեալ Կայսրութեան մը մէջ, զինուորական հրամանները պէտք է տրուին միայն մէկ լեզուաւ, վասն զի հակառակ պարագային մէջ տասնեակ մը ազգայնութեանց սպայներ կը պարտաւորէին սորվիլ տասնեակ մը լեզուներ: Ի դուր զիւրազգէտք կ'ըսեն նոցա թէ Տէրութիւնը ունենալու է հասարակաց լեզու մը զինուորական գործոց համար, եւ այդ լեզուն միայն Գերմաներէնը կրնայ լինել: Ի դուր փեշթայի ամենէն կրթեալ անձինք կը յայտարարեն թէ Գերմաներէն սորվիլ անհրաժեշտ է սպայի մը դաստիարակութեան համար: Ժողովուրդը կ'ըսէ թէ Գերմաներէնի ուսուցումը պարտաւորիչ ընել՝ նախատել է Հունգարական ազգը, եւ փաստ չգտնելով, կը ակսի խռովութիւններ յարուցանել փողոցներուն մէջ: Փեշթայի մէջ տեղի ունեցած են ժողովրդային գուժարումներ բաղկացեալ երեսուն հազար անձերէ, որք ցուրտ եղանակի մը մէջ փողոցներուն մէջէն քայլած են պախարակելու զՆախարարապետն: Թագաւոր-Կայսրն արդարեւ իւր մասին գտաւ ջերմ ընդունելութիւն մը, սակայն նորա ականջներուն հասան, «Անկցի Թիծա» աղաղակներ, եւ փոքր քաղաքներն եւս հանրազեր զրկելով, կը խնդրեն Նախարարապետին հրաժարումը: Ժողովրդեան յուզումը այնչափ բուռն է որ երեսփոխանք եւս կը կրեն անոր ազդեցութիւնը, եւ հակառակ այն «քաղաքական ողջմտութեան» որ Մաճաքաց յատկանիշը լինել կը կարծուի, նախատալից խօսքեր կը փոխանակուին Երեսփոխանաց Ժողովոյն մէջ, եւ մէն մի վիճաբանութեան կը յաջորդէ մէկ կամ աւելի մենամարտներ:

Մ. Թիծա կարող չէ զիջում ընել, միօրինակ կազմակերպութիւն մը անհրաժեշտ է բանակին ամրապնդման եւ հետեւապէս Աւստրիական Պատերազմութեան ամրապնդման: Եւ հաւանական է որ երբ յուզումը դադարի, Նախարարապետն պիտի շարունակէ վայելել մեծամասնութեան վստահութիւնը: Բայց ներկայ միջադէպը խախտած է նորա ժողովրդականութիւնը, եւ կարելի է պատճառ ըլլայ նորա պաշտօնավարութեան կարճելուն, զի անկարելի է շարունակել այդ պաշտօնին մէջ, եթէ պաշտօնավարող անձը վստահ չըլլայ հանրութեան աջակցութեան վրայ: Մ. Թիծա պարտաւոր է զգուշութեամբ վարուիլ թէ՛ Կայսեր հետ եւ թէ՛ իւր Աւստրիացի մրցակցաց հետ: Եւ գրեթէ

անկարելի է որ նա յաջողապէս պաշտպանէ Հոռնգարիոյ ազատութիւններն, եթէ նախ չապացուցանէ թէ ինք կը խօսի իրեւ թուանդակ ազգին ներկայացուցիչը: Հոռնգարիա արդարեւ տկարացուցած է իւր ներկայացուցչին ազգեցութիւնը ճիշդ մը արձակելու համար ի պաշտպանութիւն իւր վերաւորեալ ինքնասիրութեան: Այս միջադէպ պիտի անցնի, վասն զի Կայսեր անձը չէ կապակցեալ անոր հետ. ոչ մի ցոյց կրնայ ունենալ ազգեցութիւն ընել բանակին վրայ, եւ Հոռնգարիա ու Աւստրիա իրարու կապուած են քաղաքական անհրաժեշտ պէտքի մը շղթայով: Սակայն այս դէպքեր կը պարզեն ազգաց այն սոսկալի ունայնամտութիւնը որ պատերազմի մշտական պատճառն է, եւ զոր կարծես կարելի չէ բառնալ ու եւ ձեռնարկութեամբ կամ ժամանակի հոլովմամբ:

ԱՇԽԱՐՀԻՍ ՅՐՏԱԳՈՅՆ ՔԱՂԱՔԸ

Պերլինի Մեթերսթեյնի օրագրէն անուն հանդիսին անցեալ Յունիսի թուոյն մէջ Տր. Հան կու տայ հետաքրքրաշարժ տեղեկութիւն մը վերլուծականքի (Սիպերիա) ձմեռային եղանակին մէջ ջերմութեան աստիճանին վրայ, արդիւնք՝ ոչ սակաւ տարիներու դիտողութեանց: Յիշեալ քաղաքը որ կը գտնուի Եանայի հովտին մէջ Հիւսիսային լայնութեան 67° 34' լայն, եւ ծովուն մակերեսէն իբր 350 ոտք բարձր է, ունի մեծագոյն ձմեռային ցրտութիւնը երկրագունտի վրայ: Մինչեւ 56 ցրտութեան աստիճան (ըստ հարկւրմասնեայ ջերմաչափին) կը պատահի Դեկտեմբեր ամսուն մէջ անգամ. այս է միջին աստիճան մը որ բեւեռային սահմանաց մէջ ուրիշ եւ ոչ տեղ մը չէ տեսնուած, եւ ձմեռուան երեք ամսոց մէջ (Դեկտեմբերէ մինչեւ Փետրուար) ամենէն խիստ ցրտութիւնը 67½ աստիճան լինել սովորական է: 1886 Մարտ ամսուն մէջ ամենէն խիստ ցրտութեան աստիճանն էր 68, եւ նոյն տարւոյն Դեկտեմբերին եւ Յունուարին ցրտագոյն աստիճանը չանցաւ 67½-էն անդին, մինչ 1885ի Յունուարին աստիճանը 75½ արձանագրուած էր: Այս ծայրայեղ թիւերը հազիւ ուրեմն հաւատալի են, եւ սակայն ջերմաչափները ճշգրտած են Սթ. Բեթլսթրայտի դիտարանին վրայ: Յուրտին երեսէն բնակչաց թշուառութիւնը չբաւեր, ժամանակ ժամանակ ալ տունները կ'ողողուն գետոյն յորդելովը:

ՍՈՐՎԵՅՈՒՐ ՏՂԱՅՈՑ ՏՈՎԱԼ ՅԱՆՈՑ

Անգղիոյ վերթորիա Թագուհւոյն ամուսնոյն, Ալպէրթ Իշխանի, հայրը կը տածէր սա գաղափարը թէ դաստիարակութեան կարեւորագոյն տարրերէն մին է ուսուցանել տղայոց անխռով կերպով տոկալ ցաւոց: Նա երբեք ցաւցունող պատիժներ չէր տար իւր որդւոց, սակայն եթէ նոքա տառապէին ակոյալ ցաւէ, եւ կամ եթէ ունենային ու եւ է անհանգստութիւն, թոյլ չէր տար որ երբեք զանգատէին կամ լային: Նոքա պարտէին փնտռել պատշաճ դարմանը, սակայն, մի եւ նոյն ատեն պարտէին տոկալ ցաւին առանց ձայն հանելու, այսինքն առանց այլոց ցաւ պատճառելու: Ալպէրթ Իշխանն եւս իւր գաւազան կրթութեան մէջ հետեւեցաւ այս դրութեան, եւ հորա երէց որդին, Ուէյլսի Իշխանն, եւս որդեգրեց զայս դրութիւն: Ի Սանտրիշֆիլմ հիւր մը մեծապէս զարմացաւ տեսնելով որ Ուէյլսի Իշխանին զաւակներէն մին տախտակամածին վրայ սառնապէս ինչալէն յետոյ, ոտք եւ

լու, սակաւ ինչ շփեց մարմնոյն ցաւած մասերը, եւ գայթ ի գայթ գնաց մէկդի առանց աջակցութիւն կամ համակրութիւն գտնելու ու եւ է մէկէն, թէ եւ, Ուէյլսի Իշխանը եւ Իշխանուհին, երկուքն եւս ներկայ էին: Նոցին Բարձրութիւնը ըսին հիւրին թէ այդ էր իրենց տան կանոնը, եւ թէ իրենց նպատակն էր վարժեցունել իրենց զաւակները տոկալ ցաւերու եւ դժուարութեանց, որոցմէ իշխանը եւ իշխանուհիք ունին մեծ բաժին մը: Արդարեւ, Եւրոպայի մէջ ոչ մի կարգի վերաբերեալ անհատը ունին աւելի տաժանելի պարտականութիւններ քան իշխանազունք:

Սակայն, ամէնքս ալ ունինք տոկալ ամբաւ նեղութեանց եւ ցաւոց: Ամէնքս ալ յաճախ կը պարտաւորինք ընել բաներ զորս չենք ուզեր ընել, եւ հրաժարիլ այնպիսի բաներէ զորս կատարել մեծ հաճոյք պիտի տար մեզ: Այս է մարդուն ճակատագիրը, եւ կարելի չէ խոյս տալ անկէ: Ամենէն աւելի կը տառապին անոնք որ կ'ապստամբին այս օրինաց դէմ, եւ ամենէն քիչ կը տառապին անոնք որ զուարթութեամբ կը համակերպին այնմ: Չարքալ ընելու դրութիւնը կրնայ ծայրայեղութեան տարուիլ, սակայն սառուզիւ դաստիարակութեան մի էական մասն է ձեռք բերել անխռով եղող ցաւերու: հաստատամտութեամբ եւ արժանապատուութեամբ տոկալու կարողութիւնը: Շատ մայրեր փութալան են մեղկացունել իրենց զաւակները՝ համակրութեան հեղեղներով ողողելով զանոնք, երբ նոցա մարմնոյն մէկ անդամը կը վնասուի: Տղայք չուտով կը սովորին չափազանցել իրենց դժբաղդութիւնները, եւ վերահասու կ'ըլլան թէ ինչպէս կրնան ձեռք բերել իրենց սիրած համադամները, չսիրել կեղծելով այն կերակուրը որ օդաւար է իրենց համար:

«Այդ ձիւն գարի մի՛ տար» կ'ըսէ անանաբոյժը: «Բայց ուրիշ բան չուտեր» կը պատասխանէ մարդը: «Ուրեմն» կ'ըսէ անանաբոյժը, «անոր քով թող իւր կերակուրը մինչեւ որ ուտէ» ինչ որ ճշմարիտ է ձիւնու համար, նոյնը ճշմարիտ է նաեւ տղայոց համար: Տղայք կը թողուն իրենց յիմարական ցնորքները, երբ սաստիկ կ'անօթեան, եւ գետնին ինկող տղայն որ գիտէ թէ ոչ ոք պիտի վերցունէ եւ համբուրէ զինքը, ինքնին ոտք պիտի եխէ, եւ պիտի չփէ իւր գլուխը, եթէ տեսնէ թէ վնասուած է այն:

ԱՅԼԵՒԱՅԼԷ

ԱՌԻՏՐԱԿԱՆ ՊԱՅՄԱՆ ԵՄԵ ՄԸ ԵՒ ՀԱՆԻ ՄԸ ՄԵՋՏԵՂ: Հետագայ նամակը տեսնուած է Սֆէլթիշի մէջ. — «Տէր, — Ձեր ընթերցողաց ոմանք թերեւս չահեկան պիտի գտնեն անանոյ ուշիմութեան հետագայ օրինակը: «Պոպ» երկու տարեկան աղջիւ գամբ (պահապան շուն) մըն է զօրաւոր գլխով եւ երեսով, եւ մեղմ-երեսով: Օր մը տեսնուեցաւ որ իւր խշտեակը (բոյն) կը տանէր հաւ մը յոյժ փափկութեամբ, իւր բերանն առնելով զայն: Դնելով զայն անկիւն մը, պահապանի պէս կը հսկէր մինչ հաւկիթ կ'ածէր նա, զոր շունն անմիջապէս կ'ուտէր: Այդ օրէն հետէ այս երկուքը հաստատեցին իրենց մէջ սերտ բարեկամութիւն: հաւը չէր ուզեր բաց ի Պոպի խշտեակէն ուրիշ տեղ հաւկիթ ածել, եւ իւր վարձքը կ'ընդունէր շանը կերակրոյ ամանին մէջ դրուած ընտիր պատառներէն ուտելով: Հոս կ'երեւի թէ շունը ունէր քիչ մը տրամաբա-

նութիւն սա կերպով: «Պոպ» կ'ուզէր ունենալ իրեն սիրելի հաւկիթներ, հաւկիթը հաւ մը կրնար մատակարարել, եւ ուստի նա հաւկիթներ կրնար ստանալ ապահովապէս՝ հաւ մը ինք պահելով» եւն:

ԵԼԻՑ ԳԻՐԳԻՆ ԶԱՓ ՀԻՆ ՅՈՐԵՆ: Ամերիկայի Մասաչուսէց նահանգին Փլիմըթ քաղաքը ներկայացուեցաւ տեսալ մը ցորեն որ Ելից Գլիքին չափ հին ցորենի սերմեր ցանելէ յառաջ եկած էր: Տալիտ Տրիւ անուն անձ մը Եգիպտոսի Աղեքսանդրիա քաղաքը բնակող իւր մէկ բարեկամէն անցեալ տարի ընդունած ըլլալով ցորենի քանի մը հատիկներ որ Մեմփիսի աւերակաց մօտէն հանուած մուսիայէ մը առնուած էր, եւ կը կարծուի թէ կը վերաբերի Եգիպտական Իննորդ Հարստութեան, եւ ուստի Գլիքին իբր 3,000 տարի առաջ բուսած կամ իբր 5,000 տարուան ցորեն էր, այս սերմերը ցանեց անցեալ գարնան սկիզբները եւ խնամով պահպանեց զանոնք: Շուտով բուսաւ ցորենը, եւ հնձելու ժամանակ վեց ու կէսէն մինչեւ եօթը ոտք բարձրացած էր: Տերեւները ցորենին վրայ փոխադարձ կարգաւ շարուած էին հասարակ ցորենի նման, բայց բոյսին արդիւնքն էր ամենէն զարմանալի պարագան: Վասն զի փոխանակ մեր ժամանակի ցորենին, ցօղոյն վերի ծայրը կայ ծանր փունջ մը մանր ցօղուններու փոխանակ մէկի, որ իւր ծանրութեանէն ծնելով կը կախուի վար, եւ իւրաքանչիւրին վրայ խիտ առ խիտ լեցուն է հատիկներով որոց իւրաքանչիւրը ուրոյն կեղեւ ունի: Այս հնձուածէն աւելի շատ հոռնձ պիտի քաղուի յառաջիկայ տարի թէ՛ քանակութեամբ եւ թէ՛ աղնիւ յատկութեամբ, ինչպէս կը ցուցնէ այս փորձը:

ԳՈՒՌԳԵՐԸ ՊԱՏՃԵԼ: Փուշտուի Թաթար գինուորական հրամանատարը մօտեւս յանկարծ մեռած ըլլալով, շրջակաները սա գաղափարը տարածուեցաւ թէ այդ քաղաքին այս ինչ տաճարին կուռքերն սպաննեցին զնա: Ըստ այսմ Փոխարքան հրաման ըրաւ որ այն կուռքերը մարդասպանութեան յանցանքով ձերբակալուին եւ դատուին: Ասոր վրայ Կուսակալը իւր ձեռքը դրաւ յսուռն կուռքերու վրայ որ փայտէ էին եւ իբր հինգ ոտք բարձր: Անոնց ամենուն ալ աչուրները նախ հանուեցան որպէս զի կարող չըլլային տեսնել թէ ով տուաւ իրենց դէմ սպաննելու վճիռ, եւ լիակատար, եւ կը յուսանք թէ արդար, դատաստանով, անոնց պիտի ներք կտրուեցան, եւ իրենք նետուեցան լճի մը մէջ, եւ անոնց տաճարները կնքուեցան յաւիտեան, որպէս զի այլ եւս կարող չըլլային վրդովել քաղաքին անդորրութիւնը:

ԹՂԹԱՅՈՒԹԻՒՆԷ

ՄԵՍ ՊԱՇԷ

Թէեւ չաքաթական եւ միօրեայ պահքեր եւս կան, բայց այս պահքը քառասնօրեայ պահք է, անոր համար մեծ պահք անուն կը կրէ: Աղջմի պահք եւս ըսուած է այս պահոց, այսինքն աղջան կամ բանջար ուտելու պահք: Ժամանակ մը կար որ մեծ պահոց Շաբաթ եւ Կիրակի օրեր մտնէ ի զատ ամեն իւղեղէն կերակուրներ, կաթ, հաւկիթ եւ ձուկ կ'ուտէին, բայց այդ կերակուրներն ուտել արգելուեցաւ: Մեծ պահոց մէջ երկու կարգ մեղաւորներ կան որ կը պահեն. մեծ եւ յայտնի մեղաւորները միաժամ էին,

այսինքն ծով էին մինչեւ իրիկուն, իսկ միւս կարգ մարդիկ կամ մանկամարդք ոմանք երկօրէն էին, այսինքն օրն երկու անգամ կ'ուտէին: Միաժամ մեղաւորք կամ տապալարողք Աւագ Հինգշաբթի օրուան մէջ կը հաղորդուէին, իսկ մնացեալ երկօրէններ Սուրբ Յարութեան կամ Մաղկազարդի Կիրակին կը հաղորդուէին: Մեծ պահք ուրիշ անուն մի եւս ունի, ապալարութեան օրեր եւս կ'ըսուի: Քանի որ մեծ պահք իբրեւ ապալարութեան օրեր կը գործածուէր, երբ կ'ըսուէր, «Մեծ պահք կու գայ» ժողովուրդ կը հասկնար եւ կ'ըմբռնէր թէ ապալարութեան օրեր կու գան, եւ երբ գիտէին թէ ինչ է ապալարութիւն, գիտէին թէ մեծ պահքը մեղուցեալ Քրիստոնէին համար տրտմութեան, սգոյ, հառաչանաց, սաստիկ հեծեծանաց, լալոյ եւ ողբալոյ օրեր են: Եւստի այն ծնողք որոնց որդիք հակառակ իրենց եղած յորդորներուն եւ խրատներուն կը մնան անառակ, անգարձ, անհնազանդ, եւ մեղուցեալ մեղաւորներ, եւ այն ծխատէր քահանայք որ շարունակ ջանացած են իրենց խնամքին յանձնուած ժողովուրդեան մէջ զրտնուած անառակ եւ անգարձ մարդիկ Քրիստոսի առաջնորդելու, բայց յաջողած չեն, յատուկ սպասելով կը սպասեն մեծ պահոց ապալարութեան օրերուն, որպէս թէ Աւելովմի աւաղանին խառնուելուն, որ ձգեն այդ մեղաւորներ ապալարութեան աւաղանին մէջ:

Մեծ պահք երկու երեւելի անցած բաներու յիշատակութիւն կը պատկերացնէ մարդոց աչաց, մանաւանդ այն անձանց որ տակաւին անապալար սրտով կը քալեն Աստուծոյ առջին, իրենց ծնողաց առջին եւ իրենց հոգեւոր պաշտօնէին առջին: Ա. կը ներկայացնէ Աղամին անկումն որ տեղի ունեցաւ նորա պատուիրանադրութեան պատճառաւ: Ուստի եկեղեցին որպէս թէ տրտմութեան եւ սգոյ հանդերձ կը զգենու, վարագուրելով սեղաններ եւ եկեղեցւոյ համայն զարդեր, եկեղեցւոյ զգեցած այս սգոյ ծածկոյթն ոչ թէ չէնքին լոկ որմերուն համար է, այլ եկեղեցւոյ անդեղլ եւ մեղուցեալ որդւոց համար է, որպէս զի անոնք տեսնեն թէ իրենց համար, իրենց տեղ, եւ իրենց վերայ, Աստուծոյ սրբարանը անմխիթար սուգի մէջ համակեալ է: Աղամին եւ Եւային Աղենայ զրախտէն արտաքսուելուն յիշատակութիւնը գուցէ ներգործէ այն անձանց սրտերուն որք ամբողջ տարուան միջոցին յարատեւած են իրենց մեղքերու մէջ: Թէ մեղուցեալ արք եւ թէ մեղուցեալ կանայք բանալու են իրենց սիրտը այդ սգոյ հանդէսին առջին:

Եթէ եկեղեցւոյ անապալար որդիք իրենց բերանով չեն երգեր, բայց իրենց ականջներով կը լսեն հետագայն որ կ'երգուի իբր յատուկ իրենց բերանէն: «Ընդ նախահօրն տրտմութեան որ վասն ելիցն ի զրախտէն կենաց, ընկալցուք եւ մեք զտրտմութիւն ապալարութեան, զի յարութեամբն Քրիստոսի արժանասցուք մտից զրախտին եկեղեցւոյ: Որ զպատմութեան առաջին զոր զգեցուցեր օծմամբ Հոգւոյն մերկացաք մեզօք ըստ նախահօրն պատրանաց՝ զգեցօ զնոյն վերստին ողորմութեամբք քո Քրիստոս: Նաւապետ բարեգութ՝ առ քեզ ապաւինիմ, տուր ինձ ձեռն որպէս երբեմն Պետրոսին, ի վերայ ալեացն, որ ծփիմա ալեկոծեալ յանցանօք, կեցօ՛ զիս: Տէ՛ր, ի սրտէ իմէ հան ինձ արտասուս ապալարութեան: Մեղայ քեզ Քրիստոս, որդի Աստուծոյ, չնորհեա զթողութիւն բա-

ղում յանցանաց իմոց: Մեղայ եւ քան զաւագ ծովու բաղում են յանցանք իմ, պատրանք աշխարհիս խաբեցին զիս եւ եղէ անպտուղ ի կենաց յուսոյդ՝ այլ դու անոխակալ եւ անյիշաչար Փրկիչ, խնայեա ի մեղուցեալ ծառայս, եւ կեցօ՛:»

Եթէ դեռ կան այնպիսի մեղաւորք եկեղեցւոյ մէջ՝ որոնց սրտերը դեռ անդեղլ վիճակի մէջ են՝ թերեւս եկեղեցւոյ զգեցած սգոյն հետ մէկտեղ երբ այս խօսքեր հնչուին անոնց ականջներուն, չարժին՝ արթնան՝ եւ գիտեն Քրիստոսի մարդասէր զթութեան: Եթէ ծխատէր քահանայք իրենց անդեղլ ծուխեր եւ Քրիստոնեայ ծնողք իրենց անբարի որդիք չբերեն այս օրերուն մէջ եւ չդնեն Աստուծոյ խօսքերուն առջին, եւ մեծ պահքն անցնի եւ երթայ եւ անոնց մեղաւորներ դարձեալ անապալար մնան, գուցէ Աստուծոյ խօսքէն գանգատ գայ այդ անապալար մարդոց ականջներուն՝ թէ այսչափ անգամ մեծ պահոց օրեր եկան ձեր վրայ եւ անցան գացին բայց դուք չդարձաք ինձի: Ան տեսն այս ողորմելի մեղաւորք Բեթհեզդայի աւագանին մօտ ինկած եւ դրուած անօգնական անգամալոյծին ըսած խօսքերուն պէս պիտի պատասխանեն: «Տէ՛ր, մարդ մը չունիմ որ ժամանակին զիս աւաղանը ձգէ. ո՛չ հայր ունիմ, ո՛չ քահանայ ունիմ, որ խօսին ինձի, յորդորեն զիս եւ բերեն զիս այս ապալարութեան հանդէսին: Ոչ իմ տանս մէջ եւ ոչ իմ հոգեւոր պաշտօնէիս բերնէն, ոչ մեծ պահոց օրերուն մէջ եւ ոչ տարուան ուրիշ օրերու մէջ լսած եմ ու եւ խօսք մեղաւոր մարդուն, մեղաւորի դարձին, ապալարութեան, մեղքի համար սգոյ, տրտմութեան, Հոգւոյն Սրբոյ այցելութեան վրայ, միայն եթէ երբեք ոտքս դրած եմ եկեղեցւոյ սեմին վրայ եւ ներս մտած եմ, եկեղեցւոյ մէջ լսած եմ այդպիսի կարգացմունքներ, ո՛չ այդ խօսքերուն բացատրութիւն լսած եմ եւ ո՛չ ատոնց գործադրութեան համար յատուկ պատուէր, հրաման, ստիպում, յորդոր կամ յանդիմանութիւն լսած եմ, ո՛չ իմ ծնողքէս եւ ո՛չ իմ ծխատէր քահանայէն: Իմ ծնողական տան կենանքն այնպէս է որ այս գաղափարին մօտեցած է իմ սիրտն եւ համոզումն, թէ եկեղեցւոյ մէջ բոլոր կարգացմունքներ եւ արարողութիւններ իբրեւ ազգային կապ մ'է, ոչ թէ ուրիշ բան: Եւ քանի որ այժմ կան ազգային գանազան եւ սրտազրաւ լրագիրներ, թերթեր եւ հանդէսներ, ալ այնչափ կարեւորութիւն չեմ գտար իմ մէջս որ մեծ պահոց մէջ ժամ երթամ, քանզի առանց ժամ երթալու եւս կրնամ ըլլալ ազգասէր: Երբ ժամուն մէջ կը լսեմ, «Հրաժարիմք ի Սատանայէ, եւ ի կամաց նորա, ի չար խորհրդոյն ուրա եւն», կամ երբ կը լսեմ, «Տուր մեզ զՀոգիդ քո սուրբ եւն», ինձի ուրիշ բան չերեւիր, այլ լոկ ազգային սովորութիւն: Սրտի փոփոխութեան, կամ Սուրբ Հոգի ընդունելու, եւ սրտի նորոգութեան խօսքեր միայն եկեղեցւոյ մէջ զը լսեմ, ոչ թէ տան մէջ կը խօսուի ատոնց վրայով եւ ոչ եւս իմ քահանան օր մը եկած իմ հօրս եւ մօրս այցելութեան եւ այնպիսի խօսքեր մեղի խօսած է:» Եթէ եկեղեցւոյ մէջ կան այնպիսի ծնողք որ իրենց որդիք այդպէս տգէտ եւ ապուշ կը թողուն Աստուծոյ խօսքերուն վրայ, ի հարկէ ատոնց քահանայք պիտի գիտնան այս տեսակ ծնողքներ, եւ եթէ կը գտնուին այնպիսի քահանայք՝ որ Աստուծոյ կողմէն չեն այցելած իրենց ժողովուրդը, առաջնորդը պիտի ճանչնայ զանոնք:

Մեծ պահոց ցուցած Բ. պատկերին

վրայ յաջորդ յօդուածով պիտի գրենք: Նիկոմիդիա Ս. Դ.

ԱՒԵՏԱՐԱՆԻ ԳՈՐԾԵ Ի ՖԱՐԳԻՆ ԵՒ Ի ՇՐՋԱԿԱՅՍ
Փարգին Տիգրանակերտի նահանգին Սիլիւփան գաւառակին մէջ առաւել քան 300 տուն բնակչօք մի աւան է, եւ կ'իյնայ Տիգրանակերտի հիւսիսային արեւելեան կողմը այդ քաղաքէն 16-18 ժամ հեռաւորութեամբ: Փարգինու բնակչաց մեծ մասը կը բաղկանայ Հայերէ. կան նաեւ քանի մը տուն Ասորի, քանի մը տուն Մահմետական եւ քանի մը տուն Կաթոլիկ: Փարգինու մէջ եւ շրջակայքը կ'երեւին շատ հին քաղաքի մը աւերակները: Կիսակործան պալատներուն եւ կրկին պարսպաց շինութեան ոճը, եւ մեծամեծ ճեմակ քարերը եւ լայն որմերը կը հիացունեն բոլոր տեսնողները: Որմերու եւ սիւներու վրայի արձանագրութիւնք Քուֆի ըսուած տառերով են, միայն մէկ տեղ մը Յունարէն արձանագրութիւն կայ: Փարգին կեդրոն է 10-100 տուն բնակչօք շատ մը Հայ գիւղերու:

1880 Նոյ. 20ին խարբերու խառն ժողովոյ կողմէ զրկուելով հոս հասայ քարոզչութեան պաշտօնով: Առաջին մէկ երկու տարիները գրեթէ մարդ չտեսայ որուն հետ կարենայի մինչեւ իսկ աղօթք մը ընել, ի բաց առեալ Բէյիս Մէլիքէնց տունէն եղող Քլէսիցի եւ Նալտացի մէկ երկու անձեր, որք 16 կամ 18 տարի առաջ Քիւրտիստանի քարոզչաց երբեմնակի այցելութիւններով լուսաւորուած էին: Պատ. Գառնէ կ'ըսէ. «Յիշեալ ժամանակին Փարգին եւ այլ երեք չորս տեղեր գացի, սակայն ընդունելութիւն չգտայ, նորէն դարձայ Փարգին, քիչ մը առեւ տուն մը ապաստանեցայ, եւ ապարհիւն ելայ գացի խարբերոյ:» Սակայն հոս հաստատուելէս ի վեր Մէլիքէնց Պրն. Յովհաննէս որ շրջիկ քարոզիչ ու գրածախ է, եւ Ռիտվանէն Պատ. Գառնէ երբեմնակի տեղս այցելած են, եւ այժմ արթնութիւն մը սկսած է. ընդհանուր փափաք եւ սէր կայ ունկնդրելու Աստուծոյ խօսքին: Յովհաննէս գիւղերը շրջած ատեն խօսակցելու կը հրաւիրուի եկեղեցիներու մէջ եւ բազմութիւն եղած տեղեր, եւ գիւղացիք մեծ յօժարութեամբ եւ լալով ունկն կը դնեն նորա Քրդերէն լեզուաւ ըրած քարոզչութեանց: Պատ. Գառնէ կ'ըսէ. «Այս անգամ յիշեալ գիւղերէն մէկուն մէջ իջեալս ըրի. անդիէն լսեցի որ կին մը կ'ըսէր. «Կը յուսայինք որ այս գիւղեր կուշտ քարոզ մը պիտի լսենք:» Վասն որոյ սիրտս չդիմանալով առտուանց շատ կանուխ ելայ քարոզեցի եւ աղօթեցի անոնց հետ. մեծ փափաքով ունկն գրին:»

Հիմա հոս իբր տասը ընտանիք կան որք համոզուած են ճշմարտութեան: Ի Քլէսի անցեալ տարի կը քարոզէր Թըլցի Պրն. Յովհաննէս, հիմա Թըլցի Պրն. Աբրահամ կը քարոզէ հոս: Ի Շալտա Բէյիս Մէլիքէնց Յակոբ անուն երիտասարդը Կիրակի օրեր ոչ ի պաշտօնէ 10-20 անձինք ժողովելով, կը քարոզէ անոնց: Անցեալ չաբաթ Պատ. Գառնէ հոս հրաւիրուեցաւ եղբոր մը պսակն ընելու համար: Այս առթիւ ընդունուեցան վեց նոր անդամներ, որովք՝ եկեղեցւոյ բոլոր անդամոց թիւը կ'ըլլայ 22: Պատ. Գառնէ մկրտեց երախայ մը, եւ մատակարարեց Տէրունական Ընթրիք որ յոյժ հոգեզուարճեղաւ: Քլէսիէն եւ Նալտայէն եղբարք եւ քորք եկած էին, այնպէս որ մեր ժողովարանը բոլորովին լեցուեցաւ, եւ թէ՛ հաղոր-

գրողներն եւ թէ՛ չհաղորդողներն այն պիտի մեծ բերկրութեամբ լեցուեցան որ, չուզեցին իրիկունը դառնալ իրենց տուները, այլ ամէնը եկան մեր տունը ուր Պատ. Գառնի հետ հոգեւոր խօսակցութիւններ ունեցանք մինչեւ գիշերուան ժամը 5-6: Յաջորդ առաւօտ Պատ. Գառնի Բլէսի ուղեւորեցաւ, եւ հոն երախայ մը մկրտելէ զինի գնաց Տիգրանակերտ:

Ճարգին

ՊԵՏՐՈՍ Տ. ՂԱԶԱՐԵԱՆ

ԵԶԻՏԻՔ

Թողով Ռուս կամ այլ երկրաբան եղիտիս, կ'ուզեմ մի քիչ տեղեկութիւն տալ Աւետիքէն օգտաշատ լրագրի արդոյ ընթերցողաց՝ Գրգաստանի այլ եւ այլ մասանց մէջ բնակող Եղիտիներուն վերայ, որք Գրգաց մի ցեղն են:

Սոցա ազգութիւնն ու կրօնն խառն են ընդ միմեանս, մեծաւ մասամբ առաջինն կախեալ է յերկրորդէն, այնպէս որ զազակիցս իւրեանց պաշտպանելու համար, ի պահանջել հարկին, առ ոչինչ կը գրեն ամէն անձնուրացութիւն եւ զոհողութիւն՝ յանուն կրօնի. ուստի յայտ աւելներեւ է նոցա սէրն առ միմեանս:

Զգիտցուի թէ երբ է նոցա կրօնի սկզբնաւորութեան թուականն, սակայն կը կարծուի ըլլալ իբր 1,200 տարի առաջ, թէ՛ եւ իւրեանց շատ աւելի ետ կը տանին:

Զկարէ կրօնի հետաքրքիր մը յագեցունել զիւր փափաք սոցա նկատմամբ, վասն զի նոքա ծաղու առարկայ լինելէ վախճալով երբեք չեն պատմեր ումեք որ չէ կրօնակից:

Հետագայ տեղեկութիւնք, որ գրեթէ բոլորովին կը վերաբերին արտաքին մասերու, ծէսերու եւ արարողութեանց, քաղած եմ զխաւորաբար Տիար Պետրոս Վ. Ամիրխանեանէ որ ի մանկութենէ նոցա մէջ բնակելով, ականատես եղած եւ իմացած է ի նոցանէ: Տիար Ամիրխանեան նաեւ չէ կորուսած պատեհ տոբիթ՝ պատմելու նոցա իւր դաւանած կրօնը, ինչպէս կ'ընեն անդ զտնուող այլ Աւետարանական եղբարք:

Ինչպէս Քրիստոնեայք Երուսաղէմ եւ Մանիքեականք Մէքքէ՝ նոյնպէս եւ Եղիտիք իբրեւ ուխտատեղի կ'այցելեն Մուսուլէ մօտաւորապէս վեց ժամ հեռաւորութեամբ մի աւան, որ կոչի Պէյթի Ըտիլի (Տուն Կուսանաց), զի առաջուց եղած է Քաղէջացուց մի կուսանաց վանքն: Այժմ Եղիտիներու այս ուխտավայրին մէջ կան եօթն սեւազգեստ սպասաւորք եւ նոյն թուով սպիտակազգեստ սպասուհիներ, որք ամէն Հինգշաբթի երեկոյ, եւ այլ տօն օրեր կան թեղներն կը վառեն եւ հարկ եղած այլ ծառայութիւններ կը մատուցանեն:

Սոյն ուխտատեղոյ որոշեալ ժամանակն, տարին մի անգամ, այլ եւ այլ կողմերէ ոչ սակաւաթիւ ուխտաւորք հաւաքուելով, կը կատարեն քառսուն օր իւրեանց կրօնական պարտաւորութիւնները, որք են ի ստորեւ նկարագրեալ Մէլէքի Թաուսի երկրպագել, չափազանց օղի խմել եւ ընդ գեղեցիկ սեռի պարել, թմբկօք եւ սրնգօք. նաեւ յոյժ վարժ անձինք Գլըճ-Գալֆա կը խաղան զոյգ առ զոյգ, իւրաքանչիւր մարդ ձախ ձեռամբ կը բռնէ մի վահան եւ յաջին ունի մի սուր, որով կը ջանայ հակառակորդին զարնել, մի անգամայն վահանաւ դիմաքրել նորա սրոյն. այս ճարտար դեր կը չափունակի մինչեւ որ մին հարուածէ զմիւրս:

Վերոյիշեալ աւանի մէջ կը բնակի Եղիտիներու կրօնագետն, որուն կու տան նաեւ

«Թագաւոր» պատուանդան: Սա սերնդական յաջորդութեամբ կը տիրէ եւ չունի երբեք պատասխանատուութիւն. սորա մօտ է Եղիտիներու միակ կրօնագիրքն՝ Արաբական լեզուաւ՝ զոր կ'ընթեռնու նորա քարտուղարն ու կ'ուսուցանէ ժողովրդեան Քիւրտերէն լեզուաւ:

Այս ժողովուրդն կ'ընդունի ինքնագոյ՝ ամենատեղ՝ ամենակարող եւ յաւիտենական Աստուած մը, ինքզինք երեք կերպիւ աշխարհի յայտնած — Ա. իբրեւ մի հինաւորց ծեր. Բ. իբրեւ մարդ (մարմնով). Գ. իբրեւ թռչուն թեւաւոր, որոց իւրաքանչիւրը կ'անուանեն Ա. Շէյխ-Հաթի, Բ. Շէյխ, ուստի առնուած է իւրեանց ազգանունն եւ Գ. Թաուս-Մէլէ: Յայտ է թէ այսպէս նոքա կ'ընդունին տեսակ մը երրորդութիւն:

Շէյխ-Հաթի վրայ ոչ ինչ աւելի տեղեկութիւն չունիմք:

Շէյխ անուամբ յայտնելոյն նկատմամբ կ'ըսեն թէ «Աշխարհի յայտնուած եւ կեցած է իւրայնոց մէջ. նաեւ տիրապետած է իբր Արքայ. Յետ կատարելոյ զիւր պաշտօն համարձած է դարձեալ յիւր աստուածային դահ:»

Թաուս-Մէլէի համար կ'ըսեն թէ «Իւր պատկեր թռչնոյ կերպարանօք առաքած է յերկնից եւ տակաւին յաշխարհի է:» Սոյն պատկեր 73 սանդիմեղք աշտանակաձեւ բարձրութեան մը վերայ հաստատեալ ոսկեւ պղնձեայ՝ աքլորանման կուռք մ'է, որում կ'երկրպագեն իբրեւ պաշտելի. սմա կու տան նաեւ «Իբլ Արայ Թաուս» անունն, զոր կը համարին ոչ ձեռագործ մարդկան, այլ Դաւթի եւ Նամանօրինակ վեց այլ երեւելի մարգարէից կնքով կնքեալ՝ յերկնուստ իջած ճիշդ եղածին պէս:

Այս կուռքն ունի յատուկ պաշտօնեաներ, որք Գալֆա կոչին. սոքա մի քանի խումբ են եւ իւրաքանչիւր խումբ տարեկան մի վարձ տալով իւրեանց կրօնապետին կ'առնու մի կուռք, եւ կը պտտցունէ զիւրէ ի զիւր եւ աւանէ յաւան, ուր որ Եղիտիք կը բնակին: Ուր ուրեք որ մտադրեն երթալ, կանխաւ այն տեղոյ Եղիտիներու կ'իմացընեն որ պատրաստ լինին դիմաւորութեան եղնելու թմբկօք՝ սրնգօք եւ պարելով: Պարտի մէն մի Եղիտի, Թաուս-Մէլէ իւր բնականաւոր այցելած միջոցին, տանիլ յոտս նորա այնքան դրամ որ պատրաստ ունի: Գալֆա կ'երբմեցունեն երկրպագուն աւելի դրամ չունենալուն համար. եթէ ունի երբեք չստեր: հարստաց համար Գալֆա գուժար մը կ'որոշեն երկու՝ երեք կամ աւելի ոսկիներ՝ ըստ կարողութեան: Խաբուած ժողովուրդն բաց ի դրամէ, խորոված հաւեր եւ այլ համադամ ուտելիք կը մատուցանէ Թաուս-Մէլէի, խորհելով թէ կ'ուտէ, եւ ստուգապէս Գալֆա՝ գաղտնածուկ՝ կը ճաշակեն փառաւորապէս փոխան Թաուսի:

Երկրպագութեան միջոցին Գալֆա կ'երգեն Քիւրտերէն տաղաչափեալ երգեր թըմբուկներով եւ փողերով: Ամէն գիշեր Թաուս եղած սենեակն լուսաւորուելու է երկու կամ աւելի ճրագներով, ուր քնած մարդ չպէտք է լինի:

Եղիտիք սա գաղափարն ունին թէ արեւ-գալն կենդանութիւն ունեցող էակ մ'է, եւ առանց անոր դոյութեան, գաղարում կ'ուսնեայ ամէն ինչ որ յերկրի է, որոյ վասն պաշտուելու արժան կը համարին, եւ արեւածագին երեսին յարեւելք՝ եւ արեւամուտին յարեւմուտս դարձնելով մի քանի ան-լսելի խօսքեր կը չնչնեն: Հոգեփոխութեան

կը հաւատան, կ'ընդունին նաեւ յարութեան վարդապետութիւնն:

Կը պնդեն նոքա թէ չեն Ադամորդիք, այլ իւրեանց ցեղն մի այլ էակէ սերեալ է, վասն որոյ խնամութիւն չեն ըներ այլոց ազգաց հետ. կը վարդապետեն նաեւ թէ Ադամէն շատ առաջ աշխարհս կար եւ բնակելի էր: Սոցա կրօնն խառնուող մ'է Քրիստոնէից, Մանիքեականաց եւ Հրէից կրօնից: Թլփատութիւնն կ'ընդունին առանց կարեւոր ստիպողականութեան. այն արուն որ ունի է պատճառաւ անթլփատ մնայ, յետ մահուան գերեզման իջեցնելէ առաջ կը թլփատեն: Ազանեւեաց մասին եւս զգուշութիւններ ունին ընդ մէջ արանց եւ կանանց: Կապտագոյն զգեստ ոչ մի սեռէ եղող անհատ չկարէ զգեստուլ, զի արգիլեալ է խստիւ:

(Շարունակելէ)

Տրապիզոն

ԱՂԵՔԱՆԻՐ Թ. ՏԱՐԱԶԱՆ

ԱԶԳԵՐ

ՄԵՃԵԼԼԷ

ԿԱՄ

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՕՐԻՆԱԳԻՐՔ

Թարգմանեայ

Ա. ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԹՈԹՂԱՅԵԱՆ

Պէրպէրեան տպարանէն մաքուր տպագրութեամբ ի լոյս ընծայուած է ՄէՃԵԼԼԷԻ կամ Օսմանեան քաղաքային Օրինադրոյ Հաշիքէն թարգմանութեան առաջին հատորն: Այս հատորի մէջ կը բովանդակին ՄէՃԵԼԼԷԻ խմբագրութեան Յանձնախմբին Տեղեկագիրն, իրաւագիտական հիմնական սկզբունքներն եւ վաճառմանց գիրքն: Թուրքերէն Հայաստան բնագիրն զրուած է հանդէպ Հայերէն թարգմանութեան: Այս թարգմանութիւն, որով զղալի պակաս մի կը լեցուի, ոչ միայն մեծ պատիւ կը բերէ թարգմանչին, այլ եւ առ ազգն իրական ծառայութիւն մի մատուցանել կը նշանակէ: Հայոց Պատրիարքարանն յատուկ վաւերագրով հաստատած է թարգմանութեան հարազատութիւնն: Ամբողջ գործն պիտի բաղկանայ հինգ հատորներէ որք արդէն պատրաստուած լինելով՝ ի լոյս պիտի ընծայուին հետզհետէ:

Կեդրոնատեղին է Մանուկ Գալա, Պէօ-յիւք-Եւլաղ խան, վերնայարկ թիւ 10, եւ կը գտնուի բոլոր գրավաճառաց քով ի դին 10 դահկանի:

Ըստ առաջարկութեան Նիկոմիդիոյ դաւառին Երիտասարդաց Քրիստոնէական Ընկերակցութեանց, Կ. պոլսոյ Երիտ. Քրիստ. Ընկերակցութեան գործադիր ժողովը յարմար դատած է հրաւիրել Թուրքիոյ բոլոր Երիտ. Քրիստ. ընկերութիւնները որ յառաջիկայ Ապրիլ 2/14 Կիրակի օրը միաբանական աղօթքի օր մը ընելով Տէրօջ օրհնութիւնը խնդրեն այս երկրին բոլոր սոյնօրինակ ընկերութեանց վրայ: Աղօթքի համար առաջարկուած նիւթն է. «Ա. է Ի պապոս-Էր» որ Քիւրէի «Էրէ», Էւլաղ «Է» Եւ «Էրէ» Եւ Յով. Ժ. 12:

Երիտասարդաց աղօթքի ժողովները վաղը տեղի պիտի ունենան հետագայ տեղերը:

1. Դուռնապոլու «Րէսթ»ը, ժամը 8ին, ըստ Թուրքաց:

2. Իւսկիւտարի մատրան մէջ, ժամը 8ին, ըստ Թուրքաց:

ՀԱՆԴԵՍ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Մարտ 4 ըստ Յուն., և Մարտ 16 ըստ Լատ., 1889

ՀՐԱԺԱՐՈՒՄ ՄԻԼԱՆ ԹԱԳԱՌՈՐԻՆ

Սերպիոյ Թագաւորին հրաժարման նկատմամբ Թափառական խմբագրականը կը սկսի հետադայ բառերով. «Միլան Թագաւորին հրաժարումը, թէպէտ ժամանակէ մը ի վեր խօսակցութեան նիւթ էր, այսու հանդերձ շանթի նման ինկաւ Եւրոպական գիւտանալիտութեան վրայ»։ Նոյն թերթ կը յայտարարէ թէ «տարօրինակ անխնայութիւն էր Սերպիոյ եւ դրացի երկրաց ներկայ վիճակին մէջ յանձնել արքայական գահը հաղիւ տառն երեքամեայ պատանիի մը, որ արդէն իւր հօր ամուսնալուծութեամբ քաժնուած էր իւր մօրմէն, եւ որ այժմ իւր հօր իսկ կամօք կը զրկուի այս վերջնոյն առաջնորդութենէն»։ Թափառական վիճակիցը կ'ըսէ թէ Միլան Թագաւոր ամիսներէ հետէ կը տառապէր ջղային սաստիկ հիւանդութենէ մը, որ եւս առաւել սաստկացած էր մանաւանդ Ռոտտի իշխանին անձնասպանութենէն ի վեր։ Սիւն-Կարլ կը յայտարարէ թէ այս հրաժարում վատաստութեան գործ մ'է, եւ փէլիք Լոյս կ'ըսէ թէ Միլան Թագաւոր Սերպիոյ գահէն հրաժարելով՝ թերացաւ իւր անձին, իւր երկրին եւ ուրիշ ազգաց նկատմամբ իւր ունեցած պարտականութեանց մէջ, եւ Նալի-Ֆրանչէ փէլէ կ'ըսէ թէ իւր այս գործով Թագաւորն խոյս տուաւ այն պաշտօնէն որում իւր պարտականութիւնը կը կոչէր զինք։

Թագաւորն իւր հրաժարումը մատոյց ստ բառերով. «Առողջութիւնս խանգարեալ է։ Այլ եւս յարմար չեմ կառավարելու երկրը։ Իմ պարտականութիւնս կը համարիմ սիրեցեալ երկրիս եւ յոյժ սիրելի որդւոյս շահերուն համար՝ հռչակել իմ հրաժարում»։ Վիլհելմ Թափառականը հրատարակէ նամակ մը զոր Միլան Թագաւորն ուղղած է Մաճառ ազնուականի մը եւ յորում Թագաւորը կ'ըսէ, «Սոսկալի տառապանաց մէջ կը գտնուիմ, ոչ ոք կրնայ երեւակայել կրած նեղութիւններս։ Մաղերս արեւորած եւ մասամբ թափած են, եւ բժիշկը կ'ըսեն թէ սորա պատճառն է ջղային տկարութիւն։ Շաբաթներէ ի վեր գիշերները միայն երկու կամ երեք ժամ կը քնանամ, եւ անկողնէս կ'ելնեմ առանց կազդուրուած լինելու»։ Իւր հրաժարական մատուցանելէն օր մը վերջը, Միլան հրատարակեց յայտարարութիւն մը յորում Սերպիոյ յաջորդութիւնները կը վերագրէ ժողովրդեան բարեմասնութեանց. եւ իւր վրայ կ'առնու երկրին վրայ եկած աղէտներուն պատասխանատուութիւնը, կը ներէ իւր թշնամեաց, եւ ներում կը խնդրէ ամէն անոնցմէ, զորս վշտացուցած կամ անիրաւած է։ Դարձեալ, կը յիշէ իւր անձնական ապերջանկութիւնը եւ վատառողջութիւնը, եւ խորհուրդ կու տայ իւր ազգին՝ խաղաղութիւն պահել ի հայրենիս, բարեկարգութեան տարր մը մնայ Պալքանեան թերակղզւոյն մէջ, եւ ապահովցունել Եւրոպական ազգաց մէջ Սերպիոյ այն դիրքը, որում ազգը հասած էր իւր իշխանութեան օրով։

Այն նամակին մէջ որով Մ. Ռիսթիչ ինչամակալ կը կարգուի, Թագաւորը կ'ըսէ թէ երկար ատենէ ի վեր կը խորհէր հրաժարիլ, եւ արդարեւ նոր Սահմանադրութեան ինչ ինչ յօդուածները կը հաստատեն զայս։ Այս յօդուածներէն մին կը տրամադրէ որ եթէ Թագաւորը հրաժարի՝ գահաժառանգին անհաւանադութեան ժամանակ, նա իրաւունք պիտի ունենայ անուանելու երեք խնամա-

կալներ, մինչ եթէ մեռնէր, այս իրաւունքը Սըուփիինային պիտի վերապահուէր. ուրիշ յօդուածի մը համեմատ, Թագաւորը, եթէ հրաժարի, իրաւունք պիտի ունենայ հսկելու իւր որդւոյն դատարարական վրայ։ Միլան Թագաւոր՝ յետ իւր հրաժարման, յիշեցուցած է Սահմանադրութեան այս տրամադրութիւններ, եւ ըսած է թէ ինք կը ստանձնէ Սերպ բանակին ընդհանուր հրամանատարութիւնը մինչեւ որ դեռատի Թագաւորը չափահաս լինի։

Մ. Ռիսթիչ, ինչամակալութեան պետը, 57 տարեկան է, եւ որդի էր փայտեայ հողթափներ շինող աղքատ մարդու մը։ Զօրս անգամ Նախարարապետ եղած է, եւ Միլան Թագաւորին անհաւանադութեան ժամանակ մին էր Սերպիոյ երեք ինչամակալներէն։ Մ. Ռիսթիչի կը պաշտօնակցին երկու զօրականներ, Զօր. Փրոթիչ եւ Զօր. Պէլիմարքովիչ։ Ինչամակալներուն պաշտօնավարութիւնը պիտի տեւէ 5 և 6 տարի, այսինքն, մինչեւ որ Աղեքսանդր Ա. Թագաւորն ըլլայ 18 տարեկան։ Ինչամակալը յայտարարութիւն մը ուղղած են առ Սերպ ժողովուրդին. Այս պաշտօնական գրութեամբ նորա կ'ըսեն. «Պատմութեան մէջ խիստ քիչ անգամ պատահած է որ Վեհապետներ, որոց անուանց շուրջ կը բոլորին բազմաթիւ վայրուն յաջորդութիւններ, հրաժարին իրենց գահէն»։ Ինչամակալը կը թուեն այն բոլոր գործերը զորս Միլան Թագաւոր կատարած էր 17 տարեաց միջոցին որքանցած էին նորա չափահաս լինելէն յետոյ, եւ ապա կը յարեն. «Կըցաւ ինք որ զինքն իւր այս խորհուրդէն ետ կեցունելու մտօք մեր ջանքերը, որպէս նաեւ կառավարութեան ըրած ջանքերն ապարդիւն ելած են»։ Իրենց մասին, ինչամակալը կ'ըսեն. «Ինչամակալութիւնը որոշած է կատարել իւր պարտականութիւնները առանց յարկու այս կամ այն կուսակցութեան։ Այս օրէն սկսեալ ինչամակալը կը դադրին վերաբերել ու եւ է քաղաքական կուսակցութեան»։ Նոր Նախարարութիւն մը կազմելու պաշտօնը յանձնուեցաւ Արմատական կուսակցութեան պետ Զօր. Կրուիչի, որ կ'ըլլայ Նախարարապետ եւ միանգամայն Արտաքին գործոց Նախարար։ Զօր. Կրուիչի Նախարարութիւնը կը բազմանայ նոյն անդամներէն, որք պաշտօն վարած էին նորա նախորդ Դանիէին մէջ, ի բաց առեալ Մ. Թաւաշանովիչ որ կ'ըլլայ Ներքին գործոց Նախարար։

Միլան Թագաւորին հրաժարման քաղաքական հետեւանքներուն նկատմամբ, շատ թերթեր մտահոգութիւն կը յայտնեն։ Կ'ըսուի թէ Մ. Ռիսթիչ, հաւաստած է զԳերմանիա եւ զԱւստրիա որ հանգարտութիւն պիտի պահէ երկրին մէջ, խոյս պիտի տայ Պալքանեան թերակղզւոյն խաղաղութեան վտանգ սպառնացող գործերէ։ Կ'ըսուի նաեւ թէ ինչամակալութեան պետը մասնաւորապէս յայտարարած է Աւստրիոյ թէ Սերպիա պիտի մնայ բարեկամ դրացի մը, եւ պիտի կատարէ այն պարտականութիւններ, զորս ստանձնած է դաշնադրաց միջոցաւ։ Իրենց յայտարարութեան մէջ ինչամակալը կ'ըսեն. «Մեր պարտականութիւնն է ոչ միայն պահպանել Միլան Թագաւորին ձեռք բերած բարեկամական յարաբերութիւնները, այլ միջազգային դաշնադրաց յարգանք տուծելով՝ ընդարձակել եւ ամրապնդել այս յարաբերութիւններ»։ Գերմանիոյ եւ Աւստրիոյ կառավարական թերթեր վստահութիւն կը յայտնեն այս հաւաստիքներու վրայ, եւ

Նոյս Տեյպէ կը ներկայացունէ զՄ. Ռիսթիչ, իբրեւ «դիւանագէտ մը, որ ունի փորձեալ նկարագիր մը, հասուն դատողութիւն, եւ որ յստակ կերպիւ կ'ըմբռնէ ինչ որ անհրաժեշտ է Սերպիոյ գոյութեան եւ բարեկեցութեան համար»։ Սակայն անկախ թերթեր նուազ վստահ չեցող կը խօսին, եւ Միլան Թագաւորին հրաժարումը կը նկատեն իբրեւ Ռուսաստրաց աշխարհավարութեան մի բացորոշ յաջողութիւն։ Մ. Ռիսթիչ մերթ Ռուսաստր եւ մերթ Աւստրիաստր եղած է, սակայն նոր Նախարարութեան բոլոր անդամք կը վերաբերին Ռուսաստր կուսակցութեան։ Ռուս մամուլը գոհունակութեամբ կը խօսի Սերպիոյ ներկայ կացութեան վրայ, մինչ Թափառականը կը վախնայ թէ մի գուցէ խռովութեանց նոր ժամանակամիջոց մը սկսի, եւ մի գուցէ Պալքանեան Պետութեանց մասին Ռուսիոյ աշխարհավարութիւն պսակուի մեծագոյն յաջողութեամբ մը։

Օպրէնովիչեան գերդաստանին հիմնադիրն եղաւ Միլան Թագաւորին մեծ հայրը, Միլոշ, որ իշխան ընտրուեցաւ 1817ին, եւ յետոյ վաւերացուեցաւ Թուրքիոյ Վեհապետէն։ Դեռատի Թագաւորն որ այժմ ի գահ ամբարձած է, կը նկարագրուի իբրեւ բարձրահասակ, վայելչադէմ եւ օրամիտ պատանի մը, որ սակայն չունի ֆիզիքական զօրաւոր կազմութիւն, եւ դեռ չգիտեր ինքզինք ժողովրդական ընելու կերպը։ Թագաւոր հռչակուելէն զերթէ անմիջապէս յետոյ նորա տի Վեհապետը հեռագիր մը ուղղեց իւր մօր՝ առանց խորհրդակցելու ոչ իւր հօր եւ ոչ ինչամակալաց հետ։ Դեռ յայտնի չէ թէ ինչամակալը թոյլ պիտի տա՞ն Նախալի Թագուհւոյն ի Սերպիա վերադառնալ թէ ոչ։ Կ'ըսուի թէ Միլան Թագաւոր ի մօտոյ պիտի ուղեւորի ի Վիեննա, ի Փարիզ, եւ յետոյ պիտի այցելէ Երուսաղէմ, ուր կը յուսայ ներկայ լինել Զատիկի տօնի միջոցին։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Անցեալ շաբթու հեռագիրը ծանոյց մեզ թէ Փարիզու Գոնթուառ տ'Էսքոնթ դրամատան տնօրէն Տանֆէն Ռոչոյ յանկարծ մեռած է կաթուածահար լինելով, սակայն յետոյ ստուգուեցաւ թէ նա ինքնասպան եղած էր։ Գոնթուառ տ'Էսքոնթ Գաղիոյ մեծագոյն դրամատուէն է ի բաց առեալ Պանքտը Ֆրանս եւ Քրէտի Ֆոնսիէ դրամատուները, եւ մասնաւորապէս ապահով հաստատութիւն մը կը նկատուէր, վասն զի սոյն դրամատան կանոնադրութեան համեմատ, նորա Տնօրէն Խորհուրդը պէտք է վաւերացուի Եւրոպական Նախարարութեան։ Սակայն Գոնթուառ տ'Էսքոնթ ինկաւ ծանր դժուարութեանց մէջ, որք վերջապէս մղեցին զՄ. Ռոչոյ ինքնասպանութեան։ Դեռ վեց շաբաթ առաջ դրամատուէն 30ական ֆրանք չահաբաժին վճարած էր իւր բաժնետեարց, բայց անցեալ շաբթու պիտի հարկադրուէր անանկութիւն հրատարակելու, եթէ Պանքտը Ֆրանս չչնորհէր այնմ իւր աջակցութիւն։ Գոնթուառ դրամատուէն երկու օր շրջապատուեցաւ խուռն բազմութեամբ մը մարդկանց որք եկած էին ետ պահանջելու իրենց շահու տուած ստակները, եւ այդ երկու օրուան միջոցին դրամատուէն վճարեց 100 միլիոն ֆրանք։ Այսչափ մեծ գումարի մը վճարման պատճառաւ դրամատան պատրաստ դրամը գրեթէ սպառելու վրայ էր, այնպէս որ անցեալ Ուրբաթ օր Գոնթուառ տ'Էսքոնթ պիտի հարկադրուէր դուրսեցնել իւր վճա-

րուներ, եթէ Գաղիոյ Եւրոպական Նախարար Մ. Ռուսիէ միջամտած չըլլար գործին: Սոյն դրամատան կացութեան վրայ տեղեկանալով, Մ. Ռուսիէ՝ Եւրոպական Նախարարութեան պաշտօնարանին մէջ ի խորհրդակցութիւն հրաւիրեց Պանք տը Ֆրանսի տնօրէնը եւ բոլոր միւս գլխաւոր դրամատան պետերը: Այս գումարման միջոցին եղած հետազոտութիւնը ցուցին թէ Բոնիթուա տ'Էսքոնթ 100 միլիոն ֆրանքի պէտք ունէր իւր դիրք պահելու համար, եւ Պանք տը Ֆրանս փոխ տուաւ այս գումար՝ երաշխաւորութեամբ Ռոնլիտ ներու եւ ուրիշ նշանաւոր դրամատեարց: Մ. Ռուսիէի եւ դրամատեարց նպատակն էր առաջն առնուլ Եւրոպական տազնապի մը, որում պիտի յաջորդէին մեծ անպատեհութիւններ, եւ որ թերեւս պիտի ունենար քաղաքական ծանր հետեւանքներ:

Բոնիթուա տ'Էսքոնթի սոյն աղէտին պատճառ եղած էին նորա ըրած շահագրգռութիւնը պղնձի վրայ: Մետաղներու Ընկերութիւն կոչուած մարմին մը ուղեւոր մենավաճառութիւն մը ի գործ դնել պղնձի տուրեւառին վրայ, պայմանագրութիւններ կնքած էր գրեթէ համար Սպանիոյ, Միացեալ Նահանգաց եւ ուրիշ երկրաց հանքերէ արտադրեալ պղնձը, եւ Մետաղներու Ընկերութեան գլխաւոր երաշխաւորն էր Բոնիթուա տ'Էսքոնթ որ նաեւ մեծ քանակութեամբ գնած էր այդ Ընկերութեան բաժիններէն: Մենավաճառութիւնը յաջողեցաւ պղնձին գինը բարձրացունել 70 ոսկւոյ առ մէկ մի տակառաջափ, եւ մղում տուաւ արտադրութեան, այնպէս որ մեծ քանակութեամբ պղնձ հանուեցաւ այլ եւ այլ հանքերէ: Սակայն մետաղին գինը չէր կրնար ընդ երկար մնալ այդչափ բարձր, եւ գներու անկման պատճառաւ Մետաղներու Ընկերութիւնը անակացաւ, եւ քիչ մնաց որ իւր հետ մնանկութեան մատնէր զԲոնիթուա տ'Էսքոնթ: Արդ հաւանական կ'երեւի որ պղնձի շատ հանքեր դադրեցունեն շահագործման աշխատութիւններ մինչեւ որ հրապարակի վրայ պատրաստ պղնձը սպառի: Բոնիթուա տ'Էսքոնթ իւր դրամական գործողութեամբը հանրածանօթ է ի Թուրքիա եւ զրացի երկրաց մէջ, եւ նախ զրոյց մը տտրածուեցաւ թէ Հելլէն Կառավարութիւնը սոյն դրամատան հանդիպած դժբաղդութեան պատճառաւ ծանր կորուստներ ունեցած է, սակայն այս զրոյց հիմա կը հերքուի:

Փարիզու պաշտօնական օրագիրը հրատարակած է Հանրապետութեան Նախագահին մի հրովարտակը, որ կ'արտօնէ Օմալի Դուքսին վերադարձն ի Գաղիա: Երբ Երեսփոխանաց Ժողովոյն մէջ այս մասին հարցում ուղղուեցաւ Կառավարութեան, Ներքին գործոց Նախարար Մ. Բոնիթուան ըսաւ թէ Նախարարութիւնը կ'ընդունի բոլոր պատասխանատուութիւնն այս որոշման, եւ թէ այսու Կառավարութիւնն ուղած է ընել լոկ արդարութեան եւ ուղղութեան գործ մը, որուն պէտք չէ տրուի ո եւ է քաղաքական նշանակութիւն: Մարտ 12ին Օմալի Դուքսը, որ Փարիզ վերադարձած է, էլիզէի պալատը գնաց շնորհակալութիւն յայտնելու համար Հանրապետութեան Նախագահին: Գաղիական կառավարութիւնը որոշած է դատի ենթարկել Հայրենասիրաց դաշնակցութեան պետերը, եւ ուրիշ կերպերով եւս կը ջանայ ի դերեւ հանել Զօր. Պուլանտէի նպատակները: Արդ ստատգէտի մը գործերուն տեղ չտրուեցաւ Արուեստահանդէսին մէջ, վաճառի աջաց մէջ կը գտնուէր Զօր. Պուլանտէի կիսբանդ: Բանակի պաշ-

տօնակալաց հրամայուած է որ չբարեւեն Զօրավարն երբ կը հանդիպին նմա: Անգղիական թերթեր կարծիք կը յայտնեն թէ այս եւ ուրիշ նմանօրինակ տնօրինութեամբ Կառավարութիւնը կը փութացունէ Զօր. Պուլանտէի յաջողութիւնը, եւ միանգամայն իւր անկումը: Պուլանտէական թերթ մը հեզօրէն դիտել կու տայ թէ միակ բանը զոր Կառավարութիւնը պարտի ընել է նախ սպաննել Զօրավարը, եւ յետոյ դատի ենթարկել զնա: Երեսփոխանաց Ժողովն ընտրեց յանձնաժողով մը որոյ պաշտօնը պիտի լինի քննել Կառավարութեան այն պահանջ, որով արտօնութիւն կը ինդրուէր դատ բանալու Հայրենասիրաց Դաշնակցութեան հետ կապակցութիւն ունեցող Պուլանտէական երեսփոխաններուն դէմ: Յանձնաժողովոյն բոլոր անդամք դատ բացուելուն կողմն են, ի բաց առեալ Մ. տը Բասանեաք:

Ռուսիոյ Եւրոպական Նախարարն ի հաշիւ Ռուս Կառավարութեան 700 միլիոն ֆրանքի փոխառութիւն մը կնքած է Փարիզու, Պերլինի, Սթ. Բեռլինի քաղաքացիական տեարց խմբի մը հետ:

Մարտ 7ին Կոմս Ֆոն Մոլթքէ տօնեց իւր զինուորական ծառայութեան մէջ մըտնելուն 70րդ տարեդարձը: Այս առթիւ բազմաթիւ շնորհաւորական նամակներ եւ հեռագրեր, եւ շատ մը թանկագին ընծայներ զրկուեցան ծերունի Մարաշխտին:

Իտալիոյ Նախարարական տազնապը վերջացած է: Մ. Բրիտի կը շարունակէ մնալ Նախարարապետ, եւ միայն Եւրոպական, Գանձային եւ Հանրօգուտ շինութեանց Նախարարները փոխուած են:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ջերմապէս կը խնդակցինք մեր Բողոքական ընթերցողաց հետ, վաճառի եղած է Կայսերական Իւսթէն, որով Թուրքիոյ Բողոքական հասարակութեան Ազգապետ կը լինի Մեծ. Ա. Յակոբ Էֆ. Պոյաճեան: Պոյաճեան Էֆ. չորրորդ անձն է որ կը կոչուի վարելու Բողոքական Ժողովրդեան ազգապետութեան պաշտօնը: Բողոքական հասարակութեան համառօտ պատմութիւնը կը սկսի Բէշիտ Փաշայի մի Եպարքոսական հրամանագրոյն թուականէն որ 1847ին յանձնուեցաւ Անգղիոյ դեսպանին, եւ որով Բողոքականաց տրուեցան ուրոյն հասարակութեան մը իրաւունքները: Վեհ. Սուլթան Ապտ-Իւլ-Համիտ Խանի օգոստոսիառ հայրը, Սուլթան Ապտ-Իւլ-Մէճիտ, բարեհաճեցաւ վաւերացունել յիշեալ հրամանագրին այն իմաստով չէ՛-հայտնով որ հրատարակուեցաւ 1850ին: Ի սկզբան օտարականութեան Նախարարը կը վարէր Բողոքական հասարակութեան պետի պաշտօնը, սակայն 1853ին Ստեփան Էֆ. Սերոբեան անուանուեցաւ Ազգապետ, եւ վարեց այս պաշտօն մինչեւ իւր մահը որ տեղի ունեցաւ 1863ին: Ստեփան Էֆ. յաջորդեց Դաւաթոս Էֆ. Տալուտ, եւ մահ եւս 1868ին յաջորդեց Յակոբ Էֆ. Մատթէ: Ռուսն: Այս վերջին Ազգապետ հրաժարեցաւ իւր պաշտօնէն 1884ին, սակայն ամիսներ անցան մինչեւ որ Կառավարութիւնն ընդունեց նորա հրաժարական: Յայնմ հետէ այլ եւ այլ պատճառներով նոր Ազգապետին ընտրութիւնը յապաղեցաւ: Ի հարկէ Բողոքական հասարակութիւնը կանոնաւորապէս ճանչցուած պետէ մը զուրկ լինելով, աննախանձելի վիճակի մը մէջ կը գտնուէր: Այս պատճառաւ, աներկբայ ենք որ Թուրքիոյ Բողոքականք մեծ բերկրութեամբ պիտի լը-

սեն թէ Ազգապետ լինելու կը կոչուի Ա. Յակոբ Էֆ. Պոյաճեանի նման սոյն պաշտօնին դերադանդապէս յարմար անձ մը: Բողոքական հասարակութեան մէջ չենք ճանչեր ոք, որ իւր փորձառութեամբ, կարողութեամբ, եւ ստացած համբաւով նորոնաիր Ազգապետէն աւելի յարմար լինի ներկայացուցիչն լինելու սոյն Ժողովրդեան: Մեր շնորհաւորութիւններն արդէն մատուցած ենք Պոյաճեան Էֆ. ի, սակայն մեզ կը թուի թէ շնորհաւորութեան եւս առաւել արժանի է Բողոքական Ժողովուրդն որ ունեցաւ այսպիսի Ազգապետ մը: Եւ կը յուսանք թէ Պոյաճեան Էֆ. ի մեծարոյ նախորդըն եւս դեռ երկար տարիներ պիտի ապրի, այնպէս որ Բողոքական հասարակութիւնը պիտի կարենայ օգտիլ նորա իմաստուն խորհուրդներէն եւ աղնիւ բարեմասնութիւններէն:

Մայրաքաղաքիս մէջ ի Սիրքէճի ուր կը յանգի Ռուսիէի երկաթուղին, կայարանի մը շինութեան աշխատութիւնք վերսկսուած են, եւ կ'ըսուի թէ 30,000 ոսկի պիտի ծախսուի այդ շէնքին համար, որ երբ աւարտի պիտի լուսաւորուի երկաթուղան լուսով:

Տրապիզոնի պաշտօնական թերթը կը ծանուցանէ ցաւալի արկած մը որ տեղի ունեցեր է Կիւմիշլիանէի Աքտիէ դիւղին մէջ: Տեղւոյն մի վարժարանը կը փլչի եւ աշակերտներէն 10ը կը սպաննուին: Մնացեալ 15 աշակերտք եւ ուսուցիչք ողջ կը մնան, բայց անոնցմէ շատերը ծանրապէս վիրաւորուած են:

Կ'իմանանք թէ վերջերս տեղացած յորդահոս անձրեւներ պատճառած են ուրիշ մեծանք եւս: Զմիւռնիոյ Նահանգին մէջ Պէրդամայի, Բէմէրի, եւ Մէնէմէի դաշտերը ողողուեր, եւ արտերն ու այգիները մեծապէս մնասուեր են: Միայն Բէմէրի գաւառին մէջ ջուրերէն քշուած ոչխարոց եւ այծերու արժէքը կը հաշուուի 20,000 Օսմ ոսկի: Նիկիոյ դիւղի գաւառին մէջ Սաքուրիա գետը յորդելով, ողողեր է Ատաբազարի բաւական մեծ մասը: Ատաբազարցւոց կը մատուցանենք մեր ցաւակցութիւնները զի կը տեսնենք թէ Լէվանի Հէրաւ Ատաբազարի վրայ խօսած ատեն զայն «գիւղ» կ'անուանէ յանիրաւի:

Սեւէնէ կը տեղեկանանք թէ Կայս. Կառավարութիւնը որոշած է ըստ առաջնոյն Թէթիւնի տուրքը գանձել ի հաշիւ 1305 տարւոյն, որ սկսաւ այս շարթու, եւ այս մասին հարկ եղած հրահանգները հետագրաւ զրկուած են գաւառային իշխանութեանց:

Տփլիսի թերթերէ կը տեղեկանանք թէ ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Տ. Մակար Սրբազանի Բիւրականի ամարանոցը հոյ ճարակ եղեր է:

Բ. Դրան եւ Պարոն Հիրշի միջեւ կեցած հաշուական խնդրոյն մէջ, երկու կողմէն եւս ընդունուած է թէ Պարոն Հիրշի պարտքն է 27,800,000 ֆրանք, որմէ պիտի զեղչուի 270,000 ֆրանք ի փոխարէն զինուորաց փոխադրութեան, այնպէս որ Բ. Դրան պահանջը կը լինի 27,530,000 ֆրանք: Արդ այս վերջին գումարէն եւս պիտի զեղչուի Պարոն Հիրշի պահանջած տուկոսը, զոր Պարոնին ներկայացուցիչք կը հաշուեն 800,000 ֆրանք, սակայն Բ. Դուքս այս պահանջ չափազանց կը համարի: Պարոն Հիրշ կ'առաջարկէ առ ալժմ վճարել 26,730,000 ֆրանքը եւ 800,000 ոսկւոյ տոկոսի խնդրը յանձնել իրաւարարաց:

ԱՐԺԵՔ ԴԲԱՄՈՑ			
Մարտ 4/16, 1889			
Գանձուիտէ	17 17	Բուժ. Երկ. բաժին	49
Պարտուց ցարդարման Թղթաբաժնի (Թասֆիյէ Ի Տիւլուն Գայմէսի) 8		Ներքին ֆոնաւ. 44 5	
ԴԲԱՄԳ, Ծաւ. լիւրան 100%			
Մէճիտիյէ	108 26	Բուսիոյ բուլ	94 5
Մէթալիք	102 20	Նաբուլէն	88 4
Պէշիկ	103 30	Գրիմիք	54 15
Ալթըլէ	103 30	Անգլ. լիւրա	110 38
Մանէթ Թղթաբաժնի: 8 44			

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ
Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Ա. ՅԱԿՈԲ ՊՅՈՋԵԱՆ
Ֆինանսները Եօգուշը. Ամերիկացի Խաւն